БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1958 НОЯБРЬ 23 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 231 (4201)

Өртээ 20 коп.

1959—1965 чылдарда хоорайларга болгаш көдээ черлерге ниити ортумак өөредилгени дыка хөгжүдери, кежээки база заочный дээди болгаш ортумак тускай өөредилгени калбартыры, ажылчын болгаш көдээ аныяктарның кежээки школаларының четкизин көвүдедири көрдүнүп турар.

(СЭКП XXI съездизинге эш Н. С. Хрущевтүн илеткелиниң тезистеринден)

ПАРТИЯНЫҢ УДУРТУЛГАЗЫ-БИЛЕ ЭЧИС СОРУЛГАЖЕ, БУРУНГААР!

Улуг ажылдарның чеди чыл планын совет кижилер изии-биле деткип, байырлап хүлээп ап турар

★ ★ ★

УЛУГ ЧААГАЙ ПРОГРАММА, ЧУГУЛА СОРУЛГАЛАР

— Бо документини номчуп орала кижиниң чурттаксаары, ажылдаксаары улам-на күштелип турардыр ийин—деп бир хоочун совет ажылчынның чугаазын чоокта чаа радиога дамчыткан. Ол дээрге чүгле чаңгыс ол ажылчынның күзели, тура-соруу, сеткил-сагыжы эвес, «1959—1965 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң контроль чурагайларының» дугайында СЭКП XXI съездизинге эш Н. С. Хрущевтүн илеткелиниң тезистерин номчаан совет колхозчу, башкы, эмчи, албан-хаавчыт бүгүү бөгүннерде бодунуң хайныккан сагыш сеткилин база-ла ынчаар илередип турарлар.

Тезистерде чугаалап турары болза: **«Бодунуң Коммунистиг партиязын долгандыр сырый каттышкан совет улус бодунуң хөгжүлдезиниң чаа эң чугула үезинче—коммунистиг ниитилелдиң тургузуушкунун калбартырының үезинче кирер арганы ам бистиң чуртувуска берип турар ындыг дээди чергени чедип ап, кайгамчык улуг чаагай чаартылгаларны боттандырган. Бо үениң кол сорулгалары болза, коммунизмниң материал-техниктиг баззазын бүгү талалыг тургузары, бистиң Төрээн чуртувустун экономиктиг болгаш камгалал күүзүн улам ыңай быжыглаары база ооң-биле кады совет улустуң улам-на өзүп турар материалдыг болгаш угаан-бодал хереглелдерин улам-на долдур хандырары болур. Ол дээрге капиталистиг делегей-биле чарышка шиитпирлиг үе болур чоннуң кижи бүрүзүнге онаштыр продукция бүдүрер талазы-биле эң-не сайзырангай капиталистиг чурттарны чедер болгаш эрттер—төөгүлүг сорулга ынчан практика кырынга күүсеттинген турар ужурлуг. Ол сорулга чедиишкинниг күүсеттинген турарынга Коммунистиг партия, бүгү совет улус долу бүзүрелдиг».**

Ам болур чеди чыл планында айыттынып турар улуг-чаагай болгаш амыдыралга черле боттандырып болур магалыг программаны бистиң областың ажылчы чоннары бүгү совет улус-биле бир дөмей бөгүннерде хайныгыышкынныг чугаалажып, ону чүректиң ханызындан изии-биле деткип турарлар. Бо төөгүлүг документини чон чүгле деткип турар эвес, харын аңаа сорук кирип, бодунуң партиязының өөлчег чок XXI съездизинге күш-ажылчы чедиишкинниг ужуражыр дээш бедиткен тодаргай хүлээлгелерни ап, карак кызыл ажылдап турарлар.

Эш Н. С. Хрущевтүн илеткелиниң тезистерин танышкан хөй кижи киржикчилиг митингиге Эрзин районнуң «Чаа-Орук» колхозунуң бызаңчызы эш Чоштуйнуң чугаалааны болза:

— Тудуг ажылында алды чыл болдум. Мергежилимни, ажылымның бүдүрүкчүлүүн улам бедидер мен, чурталга, бүдүрүлге болгаш культура-амыдырал тудугларын уламна хөйну эки шынарлыг кылырынче колхозчу бызаңчыларны кыйгырдым. Ол болза, партияның XXI съездизинге бистиң күш-ажылчы белээвис болур.

Бо чылдың дөртү кварталының септелге планын хуусаа бетинде, а келир чылдың бирги кварталдыын съездиге чедир күүседир, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип турган, септелгеге чарыгдалдан 50 мүң рубль камнап алыр деп, Шаган-Арыг МТС-тиң механизаторлары съезд мурнунуң социалистиг чарыжына ындыг бедиткен хүлээлгелерни алганнар. Ындыг хүлээлгелерни ажылчыннар-даа, чолаачылар-даа чер болганда ап турарлар.

Бо болза, партия биле чоннуң улам сырый каттышканын, партияның планы чоннуң планы деп чүвени база катап көргүзүп турар. Ажылчы чоннарның мындыг патриоттуг бедик көдүрлүүшкүү-биле холбаштыр чер-черлерде партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организацияларының мурнунда чугула сорулгалар ам турып турар. 1959—1965 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң контроль чурагайларының дугайында СЭКП-ниң XXI съездизинге эш Н. С. Хрущевтүн илеткелиниң тезистерин ажылчы чонга калбаа-биле таныштырарын организастаар херек. Бо ажылды далаш-биле, чүгле ёзу барымдаалап эртирип болбас. Беседа, илеткел кылыр кижи бүрүзү эки белеткенип алгаш, тезистерниң кол-кол чүүлдерин, чурагайларын колхозтуң, бүдүрүлгениң, районнуң болгаш областың амыдыралы-биле сырый холбаштырып турган чонга эң-не чедингири-биле далаш чок тайылбырлаар херек. Ооң-биле чергелештир тезистер дугайында ажылчы чоннарның патриоттуг чугааларын, үнелиг саналдарын чыыр чорук болза, оларны съезд мурнунда бүгү улустуң чугаалажыышкынынга киргениниң сорулгазы ол болгай.

Бо улуг болгаш чугула ажылга район солуннарының, районнарда культура албан черлериниң ролю аажок улуг. Чеди чыл планының кол сорулгаларының көргүзүглерин диаграммаларга, плакаттарга көргүзүр кылгаш, библиотекаларга, кызыл булуннарга, клубтарга, культура бажыңнарынга аскылаан турар ужурлуг.

Эш Н. С. Хрущевтүн илеткелиниң тезистерин парлап үндүргени, чугаалажып көрүүшкүү-биле холбаштыр колхозчуларның, ажылчыннарның болгаш интеллигенцияның политиктиг база күш-ажылчы көдүрлүүшкүүн ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң бөгүнгү чугула сорулгаларын күүседиринче мобилизастаар чорук чугула. Бодунуң партиязының съездизинге чедиишкинниг ужуражыр дээш кижи, коллектив, бригада, ферма, колхоз бүрүзү чаа хүлээлгелерни ап турар-дыр. Ол болза, политиктиг ханы уткалыг, ажыл-херек талазы-биле улуг ужур-дузалыг чүүл-дүр. Бистиң Коммунистиг партиявыстың ленинчи политиказын, улуг чаагай ажыл-херээн совет кижи бүрүзү херек кырында изии-биле деткип турарының тодаргай херечизи олдур.

Малды хүр, менди быш ажырар, ооң продуктулуун кудулатпас, харын көвүдедир, санын өстүрер деп эң-не харыысалгалыг үе ам келген. Тезистерни чугаалажып көөрү, черлерде партийжи-политиктиг ажылды чорудары бо айтырыгны чедиишкинниг шиитпирлээринче угланган турар ужурлуг. Тезистер-биле таныжып, ону чугаалажып турган, колхозта, бүдүрүлгеде, районда байдалды ыыттавайн баар болза шын эвес болур. Мал ажылының байдалы Танды, Улуг-Хем, Каа-Хем, Чаа-Хөл районнарда багай болуп турар. Быштаглларда кажаалар амдаа септеттинмээн, малчыннарның амыдырал-чурталгазынче ам-даа чогуур сагыш салбайн турарының чижектери ол районнарда бар.

Бүдүрүлгелеривисти ап көрээлиңер. Чоокта чаа байырлаанывыс Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 41 чыл оюн холбаштыр калбарган социалистиг чарыштың түңнелинде областың бүдүрүлгелери он айларның бүдүрүлге планын ниитизи-биле күүсеткен болза-даа Сарыг-Септиң, Туранның үлетпүр комбинаттары болгаш өске-даа чамдык бүдүрүлгелер ышкаш хожудап турар черлер ам-даа бар. СЭКП-ниң XXI съездизинге чедиишкинниг ужуражыр төлээде ажылагый болгаш культура тургузуушкунунда мындыг янзы хожудаашкыннарже улуг кичээнгей салыр чорук чугула.

Ол ышкаш «Школаның амыдыралбиле харылзаазын быжыглаар дугайында, чурта улус өөредилгезиниң системазын улам ыңай сайзырадыр дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң тезистерин чугаалажып көөрү-биле кады областа улус өөредилгезиниң айтырыгларын хандыр көөрү чугула. Бирги үлүннүң түңнели-биле алырга школларда байдал база ындыг-ла эки эвес. Багай демдектер алган өөреникчилериң саны Кызыл хоорайның, Чаа-Хөл, Сүт-Хөл болгаш өске-даа чамдык районнарның школаларында хөй болуп турар. Улус өөредилгезиниң, культура-чырыдыышкынның болгаш кижизидилге айтырыгларынче чогуур кичээнгей салбайн турган дугайында СЭКП Чаа-Хөл райкомунуң бюрозун, райком секретарь эш Бегзини, райкүүскомунуң удуртукчулары эштер Доржулдай, Арандол оларны чоокта чаа болган районнуң партия конференциязының делегаттары кончуг чөп шүүмүүлээннер.

Бистиң чуртка коммунизмнин тургузуушкунун калбартырының улуг-чаагай боттуг программазын ажылдап кылыр СЭКП-ниң XXI съездизи хүннүң-не чоокшулап орар. Бүгү совет улус-биле кады бистиң областың ажылчы чоннары ол съездиге улуг чедиишкиннерлиг ужуражыры чугаажок.

★

Күш-ажылчы белек дээш

Бо хүннерде Кызыл хоорай болгаш ооң чурттакчылары хайныышкынныг үени чурттап эрттирип турарлар. Эртеннерде, ажыл шагы эгелээлекте, чон чыыларга чер бүрүзүнге-ле кижилер аразында чугаалажыышкын болу бергилээр. Ол хайныышкынныг үени «Тыва туудуг» трезиниң ажыл-ишчилери база чурттап эрттирип турарлар.

— Партияның XXI съездизинге күш-ажылчы белек—бо бистиң хүндүлүг хүлээлгевис—деп хоочун мастер эш Байыр өөрүнге үргүлчү чугаалап турар. Ооң бригадазында 20 кижи харылзаа эргелелиниң чаныында эш Очур-оолга баштаткан белүүнда үүглар яслизинин тудуунда үлегерлиг ажылдап турарлар. Чижээ, Ленин орденниг хоочун ажылчын эш Коомбуй-оол, орденниг моторист эш Калмыкова олар «Күш-ажылчы хайныышкын—бо бистиң белээвис» дижип эш-өөрүн кыйгырганнар.

Ылаңгыя дашчылар улуг чедиишкинниг болганнар. Олар октябрь айның ажыл планын 120 хуу күүсеткеннер. Дашчылар партияның XXI съездизинге белек кылдыр ноябрь айның ажыл планын 150 хуу күүседип, ол үеде тудугнун даш-биле салыр ажылын бүрүн күүседирин хүлээнгеннер. Чер казыкчылары өске ажыл-ишчилерден база калышлайн турарлар. Чижээ, ноябрьның планын Сарыглар Даңзы-Белектиң звенозу 208 хуу, Соян Серенниң—202 хуу, Читтаар-оолдуң—120 хуу күүсеткеннер. Хоочун дашчылардан аңгыда аныяк дашчылар база өрестиг ажылданнар. Чижээ, аныяк дашкы Эрес-оол ай планын 130 хуу күүсеткен.

Ам ажылчыннар коллективи партияның XXI съездизинге алдар болдурган социалистиг чарышты улам калбарттып турарлар.

Кызыл-Хавак фермазында

ЧАДААНА. (Телефон-биле), бистиң корр. Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң Кызыл-Хавакта № 2 сүт-бараан фермазының коллективинге колхозта партия эге организациязының секретарь эш Чамыян ноябрь 19-та СЭКП XXI съездизинге Н. С. Хрущевтүн илеткелиниң тезистерин таныштырган. Ферманың ажыл-ишчилери ол төөгүлүг документини бедик көдүрлүүшкүүнүт таныжып, социалистиг көдээ ажыл-агыйның келир чеди чылдарда чедип алыры перспективтиг планнарын болгаш тезистериң өске-даа кайгамчыктыг сорулгаларын боттандырарынче угланган саналдарын берип турганнар.

Чижээ, учетчик Ламажап бодунуң саналынга мынча дээн:

— Бо кыжын бистиң коллектив чаңгыс-даа баш мал хоратпайн, харын-даа ортумактан куду эвес деңгилделиг кыш ажырып, 1959 чылда инек бүрүзүнден бызаны 100 хуу камгалап алырын чедип алганывыс тудум бо улуг сорулганы боттандырып турарывыс ол болур—дээн.

Чыл эгезинден бээр ниитизи-биле ферма инек бүрүзүнден 1100 килограмм сүт алган.

★ ★ ★

Москва хоорайның партия организациязының актив хуралы

Москва хоорайның партия организациязының активинин хуралы ноябрьның 18-те Кремльдиң Улуг Ордузунга болган. Аңаа ийи муң ажыг коммунистер киришкен. Чыыларнар Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Президиумун Хүндүлүг президиумге бир эп-сеткилдиг соңгааннар.

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң түңнелдериниң болгаш Москва хоорайның партия организациязының сорулгаларының дугайында илеткелди партия хооркомунуң бирги секретарь эш Устинов кылган.

Партияның Дзержинский райкомунуң секретарь эш Никифоров, «АТЗ—1» деп заводтуң директору эш Копылов, Москва Советиниң күүскомунуң даргазы эш Бобровников, Москваның Лихачев аттыг автозаводунуң парткомунуң секретарь эш Фатеев, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң Кол политиктиг эргелелиниң начальниги эш Голиков, «Кадыр болгаш Маска» заводтуң слесарь эш Морозов, РСФСР-ниң Чыдыышкын министри эш Афанасенко, Күш-ажылчы курлавырларның кол эргелелиниң начальниги эш Зеленко, Менделеев аттыг химия-технологтуг институттуң директору эш Жаворонков, Москва-Рязань демир орулунуң Москва-Сортировочная депозунуң цех мастери эш Станкевич болгаш оон-даа өскелер санал бергеннер.

Хуралдың киржикчилери СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң документилерин бир эп-сеткилдиг деткен болгаш найыслалдың партия организациязының сорулгаларын тодаргайлаан.

Москваның партия активинин хуралының ажылынга эштер А. И. Кириченко, М. А. Суслов, Н. С. Хрущев киришкен.

Партия активинин хуралынга СЭКП ТК-ның Бирги секретарь, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң Даргазы эш Н. С. Хрущев чүве чугаалаан, ону чыылганнар чыыы-биле уткааннар.

Хуралдың киржикчилери Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге чагаалы улуг сорук киришкиннинг байдалга хүлээп алган.

Чыылганнар партийжи гимн «Интернационалды» күүсеткеннер.

Профэвилелдери изии-биле хүлээп ап турар

Таптыг-ла хүндүскүүнүң 2 шакта область типографиязының клубун хостуг олуттар чок кылдыр профэвилелериниң область чөвүделиниң кежигүннери, пленумга чаладып келгеннер чыг долдур олурупканнар. Президиум бодунуң олудун база эзлээн.

Пленумга СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң ажылының түңнелериниң болгаш областың профорганизациязының сорулгаларының дугайында, областың бүдүрүлгелериниң күш-ажыл камгалалының болгаш техниканың айыыл чок чоруунуң байдалының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Чугаалашкан айтырыгларның талазы-биле Элегестиң шахта эргелелиниң Кызыл-Хавак шахтазының начальниги эш Монгуш, даг экспедициязының начальниги эш Пахомов, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң даргазы эш Петеримов, автотрест эргелелиниң начальниги-ниң оралакчысы эш Тугаржик, алгы заводунуң директору эш Сарыль, дааранылга комбинадының директору эш Петенев болгаш шупту 17 кижи санал берип чүве чугаалаан.

Илеткелчилер болгаш санал берип чүве чугаалаан эштер СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпири-биле болгаш эш Н. С. Хрущевтүн илеткелиниң тезистеринде тайылбырлаттынган коммунизм тургузуушкунунуң улуг чаагай программазы-биле сорук кирген совет Тываның ажылчы чоннарының политиктиг болгаш бүдүрүлгечи идеякейиниң канчаар-даа аажок улуг көдүрлүүшкүүн демдеглээннер. ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдериниң талазы-биле чеди чыл планында көрдүнген онаалгалар бистиң ынак Төрээн чуртувуска бүгү совет кижилериң улуг өөрүшкүүн болгаш чоргаарылын хайныктырган. Партияның XXI съездизинге алдар болдурган социалистиг чарышка киришпейн турар чаңгыс-даа бүдүрүлге, колхоз, МТС, СТС болгаш совхоз, цех, бригада, ферма бистиң областа чок. Хоорайның болгаш көдээнин ажыл-ишчилери съездиге утказтыр күрүне планнарын хуусаа бетинде күүседир дээш тодаргай хүлээлгелерни ап турарлар.

Контроль чурагайларның дугайында илеткелдиң тезистеринде совет улустуң амыдырал деңнелин улам ыңай бедидериниң калбак программазы көрдүнген дээрзин санал бергеннер демдеглээннер. Улустуң хереглелериниң бараанларының бүдүрүлгезиниң дыка улгадыры; хоорайларга болгаш ажылчы суурларга 15 миллион квартираларның болгаш көдээ черлерге 7 миллион хире чурталга бажыңнарының түлүү; Совет Эвилелиниң национал орулгазының 62—65 хуу өзери болгаш ажылдап турар бир ажылдакчыга онзай бөдаарга ажылчыннарның болгаш албан хаакчыларның боттуг ажыл төлевириниң 40 хуу көвүдээри, колхозчуларның боттуг орулгазы база 40 хуу өзери, ажыл-төлевирин корум-чурумчудары, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның эвээш база ортумак ажыл төлевирлиг бөлүктериниң ажыл төлевирин бедидери, пенсия хандырылгазын улам ыңай экижидери; ниити чемненилгениң продукциязына болгаш өске-даа чамдык бараанларга өртектерни чиигедири, уруглар яслилерин, уруглар садтарын, школа интернаттарын, ол ышкаш кырганнарга бажыңнарны калбартыры ол программада көрдүнген.

Ажыл шагын болгаш ажыл неделин кызырары келир чеди чылда социал талазы-биле эң чугула хемчет болур деп чүвени профажылдакчылары онзалап демдеглеп турганнар. Ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны чеди шактыг ажыл хүнүнче, а хөмүр даш болгаш даг рудазының үлетпүрүнде ажылдап турар кол профессияның ажылчыннарын алды шактыг ажыл хүнүнче шилчидери 1960 чылда доостур. 1964 чылдан эгелеп неделье ийи дыштанып хүннерлиг 35-30 шактыг ажыл неделинче шилчиирин төлевилеп турар. Бо хемчеглерни боттандырганының түңнелинде делегейде эң-не кыска ажыл хүнү болгаш эң-не кыска ажыл недели бистиң чуртка болур.

Ажылчы чоннуң чаагай байдалының деңнелин улам ыңай бедидериниң талазы-биле тезистерде төлевилээн хемчеглер бистиң чуртка коммунизмнин тиилелгези дээш чаа-чаа маадырлыг чорукче совет улустуң сорук кирип турар. Совет кижилер боттарынга, бодунуң совет ниитилелинге ажылдап турар бис деп чүвени эки билирлер.

Пленумга санал бергеннер ажылагый болгаш культура тургузуушкунунда, ылаңгыя профэвилелдериниң ажылында бар четпестерни тодаргай чугаалашкаш, ол четпестерни дүрген чайладырын айтып турганнар.

Эш Н. С. Хрущевтүн илеткелиниң тезистерин профэвилелдериниң кежигүннери, областың бүгү ажылчы чоннары хандыр өөренирлер. Олар СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлеринге эрес-маадырлыг күш-ажылы-биле харылаар болгаш бодунуң төрээн Коммунистиг партиязының төлевилээни улуг чаагай программаны амыдыралга боттандырары дээш бүгү-ле күштерин бээрлер деп, пленумнуң хүлээп алган шиитпирлеринде чугаалап турар.

Тезистерни өөренип эгелээн

ХОВУ-АКСЫ. (Телефон-биле). СЭКП-ниң XXI съездизинге эш Н. С. Хрущевтүн илеткелиниң тезистерин «Тыва кобальт» руда эргелелиниң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары улуг көдүрлүүшкүн-биле таныжып чугаалашканнар.

Хову-Аксы комбинадының партия организациязы тезистериниң материалдарын бүгү ажылчыннарга таныштырары-биле коммунистиң болгаш комсомолчуларның иштинден тускай кижилерни тургускан. Бо хүннерде комбинаттың бүгү цехтеринде, тудуг участоктарында, ыяш белеткээр черлеринде ажылдап турар кижилерге таныдылга ажылдарын партия организациязының активчилери чорудып турарлар.

Украин ССР. Харьковтун трактор заводунун коллективи СЭКП-ниң XXI съездизинге алдар кылдыр күш-ажылчы эзлчегге киргеш чаа күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алган. Эрткен чылдың бо үезинге дежээрге бараанныг продукциязының бүдүрүлгези ол-ла бүдүрүлге шөлдеринге 22 хуу өскен.

Чурукта: заводтун пландан дашкаар бүдүрүп үндүрген тракторлары.

Фото Е. Андреевтин. СЭТА-ның фотохрониказы.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

Тарааны болгаш көдээ ажыл-агыйының өске-даа продуктуларын бүдүрерин көвүдедириниң болгаш күрүнеге дужаарының талазы-биле ажылга чедип алганы чедиишкиннери дээш Саратов областың 2.872 колхозчуларын, совхоздарның болгаш СТС-териниң ажылчыннарын, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглерин, партия, совет, көдээ ажыл-агый, комсомол болгаш өске-даа органнарның ажылдакчыларын ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаан.

Ленин ордени-биле 123 кижи, Күш-ажылчы Кызыл Тук орден-биле—384, «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле—680, «Күш-ажылчы маадырлыг чорук дээш» деп медаль-биле—945, «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль-биле — 740 кижи шаңнаттырган.

Тарааны болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын бүдүрүп үндүрерин көвүдедириниң хөрээнге чедип алганы шылгарангай чедиишкиннери дээш эштер Ф. С. Асфяндиаровка, М. А. Брагазинге, Н. А. Будниокка, Г. К. Бутузовка, В. Н. Васильевке, И. Т. Воробьевка, В. А. Греховка, Ж. Искалиевке, Н. Е. Карповка, Б. У. Касимовка, М. М. Красноньковка, А. Ш. Мукановка болгаш М. С. Степченковка Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскан.

* * *

Тарааны болгаш көдээ ажыл-агыйының өске-даа продуктуларын бүдүрерин көвүдедириниң болгаш күрүнеге дужаарының талазы-биле ажылга чедип алган чедиишкиннери дээш Сталинград областын 6 мүң 285 колхозчуларын, совхозтар болгаш СТС-тер ажылдакчыларын, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглерин, үлетпүр бүдүрүлгелериниң болгаш транспорттуң ажылчыннарын, партия, совет, көдээ ажыл-агый органнарының ажылдакчыларын ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаан.

Ленин ордени-биле 323 кижи, Күш-ажылчы Кызыл Тук орден-биле—835, «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле—2.107, «Күш-ажылчы, маадырлыг чорук дээш» деп медаль-биле—1.861, «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль-биле—1.159 кижи шаңнаттырганнар.

Тарааны болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын бүдүрерин көвүдедириниң хөрээнге чедип алганы шылгарангай чедиишкиннери дээш эштер А. К. Архиповка, П. А. Беленкога, И. Н. Болтыревке, А. И. Бухаревке, И. Я. Василлюкка, Н. С. Горшковка, А. М. Декинге, И. С. Жданкинге, А. С. Желудковка, В. А. Затрудинге, А. Г. Калачевка, С. П. Калмычковка, А. Е. Кухнецовка, Н. П. Логвинге, П. И. Орешкинге, М. Т. Поберейге, И. В. Половинкога, М. З. Пономаревага, В .И. Ромзновага, А. Ф. Селезневка, М. А. Стекольниковка, М. В. Тарасовага, В. Я. Тереховка, П. И. Чериковка Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп атты тывыскылаан.

Тарааның база тарымал тоорукгун бедик дүжүттерин алырының хөрээнге шылгарангай чедиишкиннери дээш, эштти, сүттү болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын бүдүреринге бедик көргүзүглерни чедип алганы дээш, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге эртемни болгаш мурнакчы аргаларны калбаа-биле ажыглап, шингээткени дээш мурнунда Деминский МТС-тиң директорунга, а амгы үеде Чаа-Анненск районнуң каттышкан «Деминский» колхозунуң даргазычга кызымаккай ажылы дээш Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры эш Гвоздков Прокофий Захарович ийнги «Кадыр болгаш Маска» деп медаль-биле шаңнаттырган.

Чоннуң чүүлдүгэүнүүшкүү

ЭРЗИН. («Шынның» корр.). СЭКП-ниң XXI съездизинге эш Н. С. Хрущевтүн илеткелиниң тезистерин Эрзин суурнуң чурттакчылары чаңгыс эп-сеткил-биле хүлээп алган. Совет кижилер, оларның материалдыг амыдыралын улам чаагайжыдар дугайында бүгү аргаларны төөгүлүг документиде айыткан.

— Коммунистиг партияга, Совет чазакка четиргенимни илередип, бистиң чуртка коммунизм тургузуушкуну дээш могаг чок ажылдаарымны хүлээндим—деп, мал эмнелгезиниң ажылдакчызы эш Степанова чугаалаан.

Район төвүнге болган ол хуралга мал эмчизи Анкудинов, культура киллдизиниң эргелекчизи Дүмбүү болгаш санал берген өске-даа эштер 1959—1965 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң контроль чурагайларын бир үн-биле деткивишаан, ону ханы өөренирин демдеглээн.

ШКОЛАНЫҢ АМЫДЫРАЛ-БИЛЕ ХАРЫЛЗААЗЫН БЫЖЫГЛААР ДУГАЙЫНДА БОЛГАШ ЧУРТТА УЛУС ӨӨРЕДИЛГЕЗИНИҢ СИСТЕМАЗЫН УЛАМ ЫҢАЙ САЙЗЫРАДЫР ДУГАЙЫНДА

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң тезистери

(Уланчызы. Эгези № 230 (4200) «Шында»).

Профессиональдыг өөредилге дугайы

26. Ниити өөредилгени эде тургузарыңга холбаштыр аныяктарның профессионал-техниктиг өөредилгези онза чугула ужур-дузалыг болу бээр. Оон сорулгазы болза, улус ажыл-агайының бүгү адырларынга культурэ болгаш техника талазы-биле билиглиг, мергежилдиг ажылчыннарны болгаш көдээ ажыл-агайның ажыл-ишчилерин планныг болгаш организастыг белеткеп бээри болур.

Ажылчыннарның чамдыызының профессионал-техниктиг деңнелиниң четпези ам безин чамдыкта бүдүрүүшкүнүң өзүлдезин саададып турар. Техниктиг улам ыңайгы деп-шилге ажылчыннарның бүгү кол массазының мергежилдиг болурунга негелделерни улам бедидер.

Профессионал-техниктиг өөредилгени сайзырадыры ССРЭ-ниң улус ажыл-агайын көдүрер талазы-биле Коммунистиг партияның төлевилеп турар чаа планнары-биле сырый холбаалыг боттанып ужурлуг.

27. Күш-ажылчы курлавырларның амыы үеде бар турар фабрика-завод өөредилгезиниң школалары, ус-дарган, демир-орук, даг үлетпүр, тудуг училищелери, улус ажыл-агайының чөвүлелдериниң болгаш код эргелеллериниң профтехшколалары биле фабрика-завод өөредилгезиниң школалары үлетпүрүн база көдээ ажыл-агай бүдүрүлгезиниң улам өскен негелделериндеи хожудан турар. Олар бир чылдан үш чыл чедир өөредир хуусаалыг **хоорайларның хундуску болгаш кежээки** специализастаан профессионал-техниктиг училищелери болгаш 1—2 чыл өөредир хуусаалыг **көдээ профессионал-техниктиг училищелер** кылдыр эде тургустунган турар ужурлуг. Ол училищелерге өөредириниң хуусаалары өөренир профессияның нарынындан хамаарыштыр доктаатынар.

Хоорайларның профессионал-техниктиг училищелери бүдүрүлге адырларының аайы-биле специализастаттынар болгаш үлетпүр бүдүрүлгелеринге, тудугга, транспортка, харылзаага, коммунал ажыл-агайга, садыг болгаш культура-амыдырал организацияларынга мергежилдиг ажылчыннарны белеткээр.

Көдээ профессионал-техниктиг училищелер көдээ ажыл-агайның мергежилдиг механизаторларын, көдээ ажыл-агайга эргежок чугула тудугжуларны болгаш өске-даа ажылчыннарны белеткээр.

Кыс уругларны профессионал-техниктиг училищелерже хандыдарда, чугле амыдырал-чурттага ажылы кылырының, садыгның болгаш оон-даа өске ол янзылыг үүлдериниң талазы-биле тускай эртемнериниң аайы-биле эвес, харын үлетпүр бүдүрүлгезиниң (прибор тудуу, радиотехника, электротехника, пос-таавы, дааранылга, трикотаж үлетпүрү болгаш оон-даа өске ол янзылыг үүлдер) профессияларының аайы-биле хандыдарынче онза кичээнгейни салган турар ужурлуг.

Профессионал-техниктиг училищелер, 8 чыл школазынга өөренікчилериниң алган эртемнер үндезиннериниң билиглерине, политехниктиг болгаш ниити күш-ажылчы белеткелинге даянмышаан, боттарының кижизиткеннеринге ниити билиг эртемнериниң талазы-биле немелде билиглерни бээр ужурлуг.

Профессионал-техниктиг училищелериниң саны улус ажыл-агайының хереглелеринге дүүштүр көвүдээр ужурлуг. 3—5 чылдарда ниити билигниң он чыл школаларын доозар аныяктарны техниктиг училищелерге киирер, ынчаарга кандыг-бир чылдаганнарның уламындан школа дооспайн турар аныяктарны ус-дарган, тудуг, демир орук, даг үлетпүр училищелеринге, ФЗО школаларынга болгаш көдээ ажыл-агай механизациязының училищелеринге киирер аргалыг болгаш, күш-ажылчы курлавырларның ажылдан турар училищелери биле школаларының чамдыызын ол чылдарның дургузунда хевээр арттыра чугуур.

28. Профессионал-техниктиг училищелерге профессиональдыг мергежилгениң үндезиннерин шингээдип алырынга эргежок чугула өөредилге мастерскаялары база чугуур өөредилге-бүдүрүлге дерии-биле чепсегленген лабораториялар, бүрүү-биле өөренікчилер өөредир болгаш кижизидер ажыл кылыр бүдүрүлге өөредилгезиниң мастерлериниң болгаш инженер-башкыларның мергежилдиг составы турар ужурлуг. Ол училищелерге чорудар педагогика ажылы аныяктарның бүдүрүкчүлүг күш-ажылга идепкейлиг, үргүлчү киржиринге үндезилендир тургустунар болгаш чугуур профессиялардыг ажылчыннар белеткээриниң сорулгазынга чагыртыр. Бүдүрүлге өөредилгезиниң техниктиг калбак билиг-биле тудуш холбаалыг болуру, мастерскаяларга болгаш бүдүрүлгелерге өөредилгени дүүштүрери калбак билигниң болгаш база мергежилдиг бедик деңнелдиң техника талазы-биле билиглиг ажылчыннарын училищелерге белеткээр арганы бээр.

Профессионал-техниктиг училищелер боттарының өөредилге-кижизидилге ажылын бүдүрүлгелер-биле, тулуг черлери-биле, совхозтар-биле болгаш колхозтар-биле сырый харылзаалыг кылдыр чорудар ужурлуг, олар өөреникчилериниң бүдүрүлге практиказын чорударынга ажылдаар черлерни тыпсыр, аныяктарның өөредилге ажылын чедишкиниг эртиреринің болгаш чаа техниканы, мурнакчы технологияны болгеш күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүг аргаларын шингээдип алырының таарымчалыг байдалдарын тургузар дугайында сагыш салыр хүлээлгелиг. Аныяктарның профессионалдыг өөредилгезин өскижиринге улус ажыл-агайының чөвүлелдери бүгү хемчеглер-биле дуза көргүзер сорулгалыг.

Профессионал-техниктиг училищелериниң эң чугула сорулгазы — өөреникчилерни коммунистиг ёзуга кижизидери, оларны идея талазы-биле каңналдырары, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөр кылдыр оларны болбаазырадыры болур. Профессионал-техниктиг училищелериниң өөреникчилериниң коммунистиг кижизидилгезинге комсомол улуг рольду ойнаар сорулгалыг.

29. Чарытдалдарының чамдыызын боттары орнун турмузун талаэр болурунче профессионал-техниктиг училищелерни чоорту шилчидер сорулга-биле өөредилге черлериниң бүдүрүлгечи ажыл-чорудулгадан орулгалыг болурун калбартыр болгаш бедидер талазы-биле хемчеглерни чогаадып кылгаш, чайгылыш чок боттандырза чогуур.

Ажылчы чоннарның материалдыг хандыртынганының өскенинге холбаштыр, өөренікчилериниң өөренип турар профессиязын эки шингээдип алырынга сонуургалдыын бедидерде, хеп-биле болгаш чем-биле халас хандырарының орнунга өөреникчилериниң ажыл төлевирин тургузун чорткаш, өөреникчилериниң материалдыг хандырылгазының турун турар байдалын өскертири чогумчалыг болур.

Күрүнеиниң долу хандырылгазын өөреникчи-өскүстерге, уруглар бажыңнарының кижизиттирикчилеринге болгаш хөй уругларлыг ада-иелериниң уругларынга хевээр артырза чогуур.

Колхозчу аныяктарны профессионал-техниктиг училищелерге өөредиринге чогуур акша-хөрөнгилерни тускайлап бээр дугайында айтырыгны көөрүн колхозтарга сүмелээр.

30. Профессионал-техниктиг өөредилтениң системазын эде тургузары профессионал-техниктиг училищелериниң бүдүрүлге өөредилгезиниң мастерлериниң болгаш башкыларының техниктиг, идей-политиктиг баа педагогика белеткелиниң деңнелинге белеткен чаа негелделерни салын турар. Ол училищелериниң четкизин калбартырга, мастерлер биле башкылар хереглеттинери көвүдээр апаар. Ынчангаш ол кадрларны техникумнарга болгаш дээди өөредилге черлеринге белеткээринче улуг кичээнгей салыры эргежок чугула.

Өөредилге номнары биле көргүзүү үүлдериниң шынарын өскижидер болгаш кылып үндүрерин арбыдадыр, өөредилге-техниктиг баа эртем-тайылбырлаадыг кино-чуруктар бүдүрүп калбартыр, ол ышкаш профессионал-техниктиг өөредилгеге радио биле телевидениени калбаа-биле ажыглаар херек.

31. Бүдүрүлгете аныяктарны ажылга киирип алырынга магадылалдыг турарын база күш-ажылдың камгалалын болгаш техниканың айыыл чок болурунуң чурумун шынгыы сагыырын барымдаалап тургаш, ниити эртемниң 8 чыл школазын, бүдүрүлге өөредилгези-биле холбашкан ортумак школаны база профессионал-техниктиг училищелерни доозуп турар үлүгларны профессияга өөредириниң, ажылга таарыштыр киирериниң перспективтиг планнарын ССРЭ-ниң Күрүплаты, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында күш-ажыл курлавырларының кол-өргелери, эвилеллешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелери болгаш чырыдыышкын министерстволары чогаадып кылган турары эргежок чугула.

32. Профессионал-техниктиг училищелерни калбартырыбыле чергелештир тус-тузунда — бригада аайы-биле өөредип турган база бүдүрүлгелерге кыска хуусаалыг курстар чорударының системазын дамчыштыр чаа ажылчын кадрлар белеткээрин өскижиткен турар ужурлуг. Мында бүдүрүлге өөредилгезин профессия бүрүзүнүң талазы-биле чер-черниң тускай байдалдарынга таарыштыр тодаргайжып турар чаңгыс аай өөредилге планнарынга болгаш программаларынга үндезилендир чорудар херек. Теоретиктиг өөредилгени чугула болган таварылгада эң чоокку профессионал-техниктиг училищеге чорудар.

Тускай ортумак өөредилге дугайы

33. Үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агай бүдүрүлгезинге, а ол ышкаш культураның, чырыдыышкынның база кадык камгалалының албан черлеринге чугула черни ортумак тускай эртемнит ажылдакчылар эдээр. Техниктерниң бүдүрүлге организакчылары болур ролю шиитпирлер түүлдериниң бирээзи ол. Бүдүрүлгени чогум-на харын олар, техниктер, шуут организастаар, ынчангаш ол кадрларны белеткээринге онза кичээнгей салган турар ужурлуг.

Эртем биле техниканың эң чаа чедишкиннеринге үндезилеттинген амыы үениң бүдүрүлгелериниң эрге-ажыктары практиканы эки билкрин, а ол ышкаш теоретиктиг белеткелиниң деңнелдиг болурун ортумак тускай өөредилге черлерин доосканнардан негеп турар. Ынчанмыже ол өөредилге черлеринде өөредилгениң ыынары амыдыралдың негелделерин ам-даа хандырбайн турар. Техникумнарның, тускай училищелерниң болгаш школаларның сургуулдары бүдүрүкчүлүг күш-ажылга эвээш киржин, практиктиг ажыл кылырынга четчир бүдүрүлгечи чаңчылдарны албайн турар. Ортумак тускай өөредилгениң системазын сайзырангайжыдары эргежок чугула.

34. Тускай ортумак өөредилгениң системазы ээс чылдың политехниктиг школазынга-лаа, ол ышкаш долу ортумак өөредилгеге-даа үндезилендир тургустунар ужурлуг.

Тускай ортумак өөредилге черлеринге тускай эртемниглер белеткээрин ниитиге ажыктыг күш-ажыл-биле улам сырый холбаштырза чогуур. Улус ажыл-агайының тускай эртемниглер таарыштыр белеткеп бээр адырындан, ол ышкаш бүдүрүлгелерде, тулуг черлеринде болгаш өске-даа организацияларда күш-ажылдың байдалдарындан хамаарыштыр бүдүрүлгете ажылдаарының база ажылдатпайн тургаш өөредириниң түс-түс үелериниң үргүлчүлелдин ангы-ангы турун болур. Тускай ортумак өөредилге черлеринге өөредир өөреникчилериниң ниити билиг белеткели-биле чергелештир чогуур тускай эртемниң ажыл мергежилдериниң бирээзиниң аайы-биле разряд тыпсыр кылдыр оларның тускай эртем талазы-биле эргежок чугула билиглерни, күш-ажылчы чаңчылдарны болгаш тодаргай профессияны алырын хандырар ужурлуг. Тускай ортумак өөредилге черлеринге башкылаарының шынарын бедидер, башкылар составын өскижидер болгаш оларның мергежилин кыгулуг бедидер херек.

35. Кежээки болгаш заочный өөредилгени чугулага көрбүшаан, тускай ортумак өөредилге черлерин бүдүрүлгеже чоокшуладыры болгаш экономиктиг районнарның кадрлар хереглелин барымдаалап, оларны калбартыры эргежок чугула. Улус ажыл-агайының чөвүлелдери, министерстволар болгаш кол эргелеллер ортумак эртемниг тускай эртемниглер белеткээринге кооперастаашкын кылырын улам калбаа-биле практикалаар, ынчаарга эвилеллешкен республикалар—ыңдыг кадрларга хереглелди эки өөренип көөр болгаш оларны белеткээрин планнаар ужурлуг.

Техникумнарның чанында өөреникчилериниң күүз-биле үлетпүр продукциязы бүдүрүп үндүрер цехтер болгаш мастерскаялар организастаарын сүмелеэр чогуур.

Көдээ ажыл-агай техникумнары улуг-улуг ажыл-агайларга үндезилендир организастаттынар ужурлуг, ыңдыг болурда, бүгү-ле кол-кол ажылдарны өөреникчилер боттары күүседир хүлээлгелиг.

Кежээки болгаш заочный өөредилгете нургулайында-ла шилип алган тускай эртемниге төрелдешкек профессиялар аайы-биле ажылдан турар кижилерни хүлээп алза чогуур. Заочный өөредилгени мергежилдиг башкы кадрларлыг болгаш чогуур өөредилге-материалдыг баазалыг турум техникумнар чанында организастаза чогумчалыг болур.

Дээди школа дугайы

36. Практика-биле, бүдүрүлге-биле өөредилгени сырый холбаштырарынга үндезилеттингеш. тускай эртемниглерни белеткээриниң шынарын улам ыңай өскижидерин Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының чөрбиги съезтизи дээди школаның мурнунда кол сорулга кылдыр салган. Дээди школаның ажылында бар болуп турар илергей четпестерни чайладырын коммунистиг тургузуушкунуң чаа сорулгалары негеп турар. Амыы үеде хөй-хөй аныяк кижилер дээди өөредилге черлерин доосканының соонда ажыл-херектиг практиказын багай билир, амыы үениң бүдүрүлгезиниң айтырыгларын боттары шиитпирлээринге четпес белеткелдиг болуп турарлар. Ыңдыг тускай эртемниг кижи ажылчын коллективке бодунуң ажылын шингээдип алгыже эвээш эвес үе эртип турар. Дээди школа амыдыралче, бүдүрүлгеже чоокшулаттынган турар болгаш оон-биле ёзулуг холбаалыг болган турар ужурлуг. Оон-биле кады эртемниң эң чаа чедишкиннеринге дүүштүр тускай эртемниглер белеткээриниң теоретиктиг деңнелин баа бедидери эргежок чугула.

Коммунизм тургузуушкунуның амыы үедеги байдалында эртемниң болгаш техниканың чогуур адырларын ханыы-биле билир бүгү талазы-биле билиглиг кижилерни, коммунизмниң идепкейлиг болгаш медерелдиг тургузукчуларын дээди школа белеткээр хүлээлгелиг. Үлетпүрүнүң болгаш көдээ ажыл-агайның тускай эртемниглерин белеткээриниң шынарын улам бедидеринче онза кичээнгейни угландырган турар херек.

Тускай эртемниглерни практика болгаш теория талазы-биле эң эки белеткээрин хандырарынче угланган дээди өөредилгениң системазын эде тургузары болза ниитилел эртемнерин өөренирин дыка өскижилеринге, аныяктарны коммунистиг ёзуга кижизидеринге, а ол ышкаш студентилерни кижизидер чорукка бүгү-ле башкыларының идепкейлиг киржиринге идигни бээр ужурлуг.

Чурттуң эртемниг бүгү кадрларының чартык хире кезии дээди өөредилге черлеринде мөөцнеттинген дээрзин бырымдаалап көргеш, эртем-шинчилел ажылдарынга дээди өөредилге черлеринче практиктиг ажыл талазы-биле стажтыг аныяктарны бирги эдлчегде хүлээп алыр херек. Дээди өөредилге черлеринге киреринге белеткениниң талазы-биле аныяк ажылчыннарга болгаш колхозчуларга эң дээре байдалдарны тургузаар.

Дээди школага өөредилгени практика-биле, күш-ажыл-биле холбаштырарының тодаргай хевирлери дээди өөредилге черинин угланыышкынына, студентилериниң составынга, а ол ышкаш национадың болгаш тус черниң чамдык онзагай байдалдарынга хамаарыштыр тодаргайлаттынар ужурлуг.

37. Бистиң дээди школаларысты хөгжүдерин хамыктың мурнунда **кежээки болгаш заочный өөредилгениң** шугуму-биле чорудар херек. Кежээки болгаш заочный дээди өөредилгениң системазынга өөредилгени бүгү хемчеглер-биле калбартыры болгаш шынар талазы-биле чаа деңнелге көлүрери эргежок чугула. Заочный болгаш кежээки дээди өөредилге черлериниң четкизин болбаазырангайжыдар болгаш быжыглаар, кежээки болгаш заочный өөредилгени мергежилдиг профессор-башкы составтыг база четчир материал-техник байдалдарлыг хүндүскүнүң дээди өөредилге черлериниң баазазынга база тургустунган турар кылдыр тургузаар херек.

Дээди өөредилге черлериниң өөредилге-консультация черлерин болгаш салбырларын улуг үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агай бүдүрүлгелери кылдыр шилчидери ажыктыг болур, ол чорук ажыл-агай, партия, профөвилел болгаш комсомол организацияларынга студентилериниң өөредилге-ажылынга контрольду болгаш дузаламчыны боттандырар арганы бээр. Кежээки болгаш заочный дээди өөредилге черлерин, факультеттерни, салбырларны болгаш өөредилге-консультация черлерин эң-не мергежилдиг профессор-башкы кадрлары-биле ол системага кичээлдериниң чогумчалыг болурун хандырыр турар санныг кылдыр четчеэр херек.

Эртемниң болгаш техниканың улам ыңай хөгжүлдезиниң чорудулгазында дээди эртемниг тускай эртемниглерге чаа билиглерни чедип алырының эргежок чугулазы турун келир. Ону холбаштыр дээди школа болза улус ажыл-агайының, культураның болгаш чырыдыышкынның янзы-бүгү адырларында ажылдан турар тускай эртемниглерниң мергежилин бүдүрүлгете ажылдан тургаш бедидин алырын хандырар ужурлуг.

Заочник студентилерни өөредилге номнары-биле, өөредилге херекселлери-биле, парлап каан лекциялар-биле болгаш өске-даа литература-биле хандырар чорукту эскижидер херек, ол сорулгаларга полиграфия болгаш ном үндүрер талазы-биле эргежок чугула баазаны тургузар. Студент кижи херектиг өөредилге номнарын кажан-даа тып ап болур чурумну ном садыглаар организациялар тургузар хүлээлгелиг. Бүдүрүлгете ажылдавышаан өөренип турар студентилериниң экзаменнер болгаш зачеттар дужаарын бүгү чылдың дургузунда янзы-бүгү хуусааларда организастаан турар ужурлуг.

Үлетпүр бүдүрүлгелериниде ажылдан турар заочниктериниң ажылдан турары чиигелдерни колхозтар кежигүннери болуп, өөредилге планын чедишкиннии-биле күүседип турар заочник студентилерге база тыпсып турарын колхозтарга сүмелезе чогуур.

Кижилер ниитилелге ажыктыг ажылды кылып тура ажылдан хостут шактарында күзели бар турда дээди эртемни чедип ап болур азы бодунуң мергежилин бедидип, уранчүүлүг, чуулганы, музыканы, гуманитарлыг эртемни болгаш өскелерни-даа өөренип ап болур кылдыр дээди өөредилгениң заочный системазы шак ынчаар хөгжөп турар ужурлуг.

38. **Инженер кадрларны** белеткээрде өөредилгени бүдүрүлгеде ажыл-биле дүүштүрериниң хевирлери янзы-бүгү болуп болур. Техниктиг дээди өөредилге черлериниң улуг нуруузунга бүдүрүлгеге ажыл-биле өөредилгени дүүштүрери кежээки азы заочный өөредигниң системазынга баштайгы ийи курстарга чорудары эң-не ажыктыг болур.

Студентилер эгезинде нарын теоретиктиг эртемниң кезектерин өөренип турар, а ол ышкаш лаборатория талазы-биле улуг практиканы эртип турар алзаң каш тускай эртемнерге баштайгы 2—3 чылда өөредилгени бүдүрүлгете ажылдавайн тургаш чорудары ажыктыг болур. Оон соонда бүдүрүлгениң, лабораториялардың болгаш конструктор бюроларының шуут боттарынга штаттыг албан дужаалдарга чылдың дургузунда практиктиг ажылды кылырын көрзе чогуур.

Дээди өөредилгениң системазын болбаазырангайжытпышаан, чаа техниканың адырларынга, эртем болгаш төлевилел-конструктор ажылдарын улам ыңай хөгжүдеринге инженер кадрларны белеткээринче улуг кичээнгейни салыр херек. Эртемниң болгаш техниканың шапкыны-биле өзүп турарын холбаштыр инженер билиглери ханы теоретиктиг белеткел-биле холбаштырын турар чаа хевирниң тускай эртемниглер талазы-биле улуг негелде тургустунуп келир.

Атомнуг энергияны тайбың сорулгаларга ажыглаарымын, автоматиканың болгаш телемеханиканың, электрониканың, электромашина тудуунуң болгаш прибор тудуунуң, радиотехниканың болгаш харылзааның, химиктиг технологиниң талазы-биле инженерлер белеткээри эң чоокку чылдарда калбаа-биле хөгжөп турар ужурлуг. Амыы үениң техниказын чүгле долузу-биле ажыглап шылаар эвес, харын база келир үениң техниказын тургузуп шыдаар инженерлерни дээди школа белеткээр хүлээлгелиг.

Бистиң инженерлеривис техника талазы-биле бедик белеткелдиг болуру-биле чергелештир бүдүрүлгениң экономиказының болгаш организастаашкынының талазы-биле базы эки билиглерлиг болур ужурлуг.

Студенталерниң бүдүрүлгечи күш-ажылын оларның келир үедеги тускай эртемин эң дээрзи-биле шингээдип алырынга идигни берип турар кылдыр организастаары эргежок чугула. Бүдүрүлгениң технологтуг чорудулгазын дес-дараалаштыр өөренир арганы студентилерге берип турар чуруму бүдүрүлгелерге тургузар херек. Ажылдавышаан өөренириниң үезинде тускай бот өөредилгете эң-не таарыштыр болуп турар эртемнерни студентилер шингээдип алырлар.

Шилип алган тускай эртеминиң талазы-биле четчир бүдүрүлге стажтыг кижилерни дээди өөредилге черинче киирин алырда бүдүрүлгеге ажылдавайн өөренирин оларга организастап болур. Улус ажыл-агайының сезон шынарлыг болуп турар адырларынга инженер кадрларын белеткеп турар дээди өөредилге черлери сезон принциптиг бүдүрүлгеге ажыл-биле институтта кичээлдерни эзлештирерин боттандырып болур, өөредилге чорудулгазын организастаарының ыңдыг хевирлерлиг турар ужурлуг.

Бүдүрүлгечи күш-ажыл-биле өөредилгени холбаштырарының эки хевири улуг бүдүрүлгелериниң чанында **заводтар-техниктиг дээди өөредилге черлери** болур. Заводтар-техниктиг дээди өөредилге черлерин, ылангыя улуг турум дээди өөредилге черлериниң ам турун турар завод салбырларынга үндезилеттингеш организастаан турун болур. Студентилериниң күүз-биле продукция бүдүрүп үндүрүп турар үлетпүр бүдүрүлгелерин болгаш цехтерни дээди өөредилге черлериниң чанынга организастаан турун база болур.

39. **Көдээ ажыл-агайының дээди өөредилге черлеринге** дүүштүрерин бүдүрүлгениң сезоннуг байдалын барымдаалап тургузары эргежок чугула. Өөредилгени чорударда улуг совхозтарга үндезилеттингеш организастагылаан болгаш өөредилге талазы-биле улуг үлеглиг өөредилге ажыл-агайлыг, эки лабораториялар-лыг, а ол ышкаш практиктиг ажылдарга бүгү-ле байдалдарлыг институттарга чоруткан турар ужурлуг. Студентилер боттары мал-маганны ажаар, машиналарны сентээр, оларны башкарар, тарааны тарыыр, дүүжүүтү өстүрер болгаш ажаан алыр болур ужурлуг. Көдээ ажыл-агайының бүгү тускай эртемниглери социалистиг көдээ ажыл-агай бүдүрүлгезиниң экономиказының болгаш организастаашкынының талазы-биле эки белеткеттинген турар ужурлуг. Көдээ ажыл-агайының тускай эртемниглерин белеткээри чүүлүн ангы-ангы зоналарынга таарыштыр чогуур угланышкынныг турары эргежок чугула.

Көдээ ажыл-агайының дээди өөредилге черлери эртем талазы-биле төптер болур болгаш дүүжүүтү, мал ажылының продуктулуун, механизацияны бедидер, көдээ ажыл-агай бүдүрүлгезин организастаар, дүүжүлге ажылдарын таарыштырын тургузар талазы-биле колхозтарга болгаш совхозтарга дузаны көргүзер хүлээлгелиглер. Эртем-шинчилел институттарын болгаш дүүжүлге станцияларын көдээ ажыл-агайының дээди өөредилге черлери-биле каттыштырарын улам калбаа-биле практикалаар чорук чугула. Билиг бедидериниң факультеттерин болгаш мергежилди бедидериниң өскеда хевирлерин дамчыштыр көдээ ажыл-агайының тускай эртемниглериниң мергежилин бедидер талазы-биле калбак хемчеглерни дээди өөредилге черлери чорудар ужурлуг.

40. Совет эртемниң, техниканың болгаш культураның эрге-ажыктары **университет өөредилгезин** улам ыңай хөгжүдерин негеп турар. Университеттер болза эртем-шинчилел албан черлеринге тускай эртемниглерни болгаш ортумак школаларга башкыларны белеткээрлер.

Математиктерни, физиктерни, биологтарны, филологтарны, механика, химия болгаш эртемнің чамдык өске-даа адырларының талазы-биле тускай эртемниглерни университеттерге белеткээрде заводтар лабораторияларынга, конструктор бюроларынга, көдээ ажыл-агайының дүүжүлге станцияларынга болгаш эртем-шинчилелдің өске-даа албан черлеринге студентилерни эзлээн үр ажылдадып тургаш оларның практиктиг белеткелин күштелдирери эргежок чугула. Университеттерни доосканының соонда школаларга ажылдаары-биле чоруур кижилериниң талазы-биле методиктиг белеткелди болгаш педагогиктиг практиканы тургузарының хөрөөн эки-жидер херек, ол сорулгага ортумак школаның эң дээре башкыларын хаара тыртар.

Математиктерни, ылангыя санап тодаргайлаар математиканың талазы-биле математиктерни; биологтарны болгаш хамыктың мурнунда биофизиктерни, биохимиктерни, физиологтарны, генетиктерни; ылангыя ядролуг физиканың болгаш радиофизиказының талазы-биле физиктерни; ылангыя катализтиг болгаш бедик полимерлиг бүдүмелдериниң талазы-биле химиктерни белеткээр чорукту университеттерге чоокку чылдарда дыка көвүдедир чорук чугула. Университеттерге электроникуг машиналар-биле чепсеглеттинген саналга-бодалга лабораторияларын тургускулаар, ядролуг лабораториялары амыы үениң дүргелекчилери-биле четчелештирер, радиохимиктиг болгаш радиобиологтуг лабораторияларны база өскелерни-даа организастаар херек.

Университет өөредилгезин болбаазырангайжыдарының чорудулгалында ужур-дузазы үүктел чокка өзүп турар гуманитарлыг эртемнерже кичээнгейни бүгү хемчеглер-биле күштелдирген турар ужурлуг.

Экономистерни, юристерни, төөгүчүлерни, философтарны болгаш гуманитарлыг эртемнериниң талазы-биле чамдык өске-даа тускай эртемниглерни белеткээрде бүдүрүлге стажы чок болуп турар студентилер баштайгы 1—2 чылда улус ажыл-агайында ажылынга ажылдавышаан өөренир кылдыр өөредилгениң ыңдыг системазын тургусса чогуур.

41. Ортумак өөредилгениң системазын эде тургузары **педагогика институттарынга** болгаш университеттерге башкы кадрларны белеткээрин үндезини-биле экижидерин негеп турар. Боттарының тускай эртемниң талазы-биле эртемни ханызы-биле билир, педагогика талазы-биле четчир чаңчылдарлыг, амыдыралды эки билир, коммунизмниң хөрөөнге кызыгаар чокка бердинериниң ёзузунга өөреникчилерни кижизидип шыдаар шак ыңдыг башкыларны ортумак школаларга ол дээди өөредилге черлери белеткеп үнүрүн турар болур ужурлуг. Бүгү школаларны дээди эртемниг башкылар-биле четчелештирериче шилчилгени моон соңгаар бүрүнү-биле доозарын барымдаалап тургаш эге школага башкылар белеткээрин педагогика институттарының тускай факультеттерине чорудар херек.

Тускай эртемнериниң талазы-биле (агрономия, мал ажылы, техника болгаш өскелериниң-даа талазы-биле) башкылар белеткээр чорукту тодаргай байдалдарга хамаарыштыр педагогика институттарынга-лаа, специализастаттынган дээди өөредилге черлеринге-даа организастаары эргежок чугула. Бедик мергежилдиг чогуур санныг инженерлерни болгаш агрономнарны 1959—1965 чылдарда школаларга, профессионал-техниктиг училищелерге болгаш техникумнарга башкылаары-бале чоруткулаар чорук чугула, педагогика ажыл-чорудулгазынга белеткениң алыры-биле чогуур байдалдарны оларга тывыскан турар. Педагогика институттарында өөредилгениң турун турар системазын улам калбак бүдүрүлге болгаш педагогиктиг практика-биле четчелештирер.

Педагогика институттарынга башкылаарының эртем-теоретиктиг деңнелин бедидер, эртем-шинчилел ажылдарын бүгү хемчеглер-биле хөгжүдер, школа-биле, бүдүрүлге болгаш эртем организациялары-биле институттарның харылзаазын

(Төнчүзү 3-кү арында).

ШКОЛАНЫҢ АМЫДЫРАЛ-БИЛЕ ХАРЫЛЗААЗЫН БЫЖЫГЛААР ДУГАЙЫНДА БОЛГАШ ЧУРТТА УЛУС ӨӨРЕДИЛГЕЗИНИҢ СИСТЕМАЗЫН УЛАМ ЫҢАЙ САЙЗЫРАДЫР ДУГАЙЫНДА

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң тезистери

(Төнүзү).

күштелдирбишаан, эртем талазы-биле лабораторияларны тургускулаар херек.

42. Дээди эртемниг эмчилер белеткээриниң шынарын бедидериниче улуг кичээнгейни салыр чорук чугула. Бо тускай эртемни шилип алган кижиге эмчиниң ажылы эвээн улуг онза шынарлыг негелделерни салып турар. Анчык кижи бүрүзү медицинаның дээди өредилге черинче киреринiң мурнунда-ла эмчиниң тускай эртеминге сонуургалын илередир болгаш эмнелге албан черлеринге ажылдың чамдык практиктиг чаңчылдарын билир болур ужурлуг. Моон ужурунда эмнелге албан черлеринге болгаш эмнелге-профилактиктиг албан черлеринге кудуку ажылдакчылар болуп практика кырынга ажылдашкан аныяктарны медицина институттарынче шилип киирер болза чогуур.

Студентилерни өөредири эмнелге-профилактиктиг болгаш санитария-гигиена албан черлеринге үзүктел чок практика-биле холбашкан турар ужурлуг. Медицина талазы-биле ортумак эртемниг болгаш тускай эртеминиң талазы-биле 2 чыл ажыл стажтыг кижилерге баштайгы ийи курстарга өөредилгени ажылга ажылдавышаан турда организастаан туруп болур.

Эмчилер белеткээриниң шынарын бедидер сорулга-биле медицинаның дээди өөредилге черлеринге медицина эртеминиң эң чугула угланыышкыннарының талазы-биле эртем ажылдарын таарыштыр тургузарын экижидери эргежок чугула.

43. Улус өөредилгезиниң системазын эде тургузары болза күш-ажылга эң-не ынакшылдыг, эң-не белеткелдиг болгаш салымныг кижилерни шилип алырының принциви-биле дээди өөредилге черлерин четчелештириниң карачаңгыс ийн арганы бөгөр. Практиктиг ажыл стажы бар болуп турар кижилерге артык эргени тывыспышаан, дээди өөредилге черлеринче аныяктарны конкурс ёзугаар хүлээп алыр херек. Конкурс ёзугаар шилип алырда, экзаменнериниң чүгле ниити түңнелин эвес, харын база бирги өөлчөгде келир үедеги тускай эртеминиң угланыышкынынга таарыжы турар эртемнериниң талазы-биле демдектерин, хөй-ниити организацияларының сүмелерин база барымдаалап көөр болза чогуур, ол чорук боттарының өөренип алган билиглерин бүдүрүлгеге кыска хуусаанның иштинде-ле чедишкиннии-биле ажылган эгелей бөөр ёзулуг эң дээре кижилерни шилип алырынга херек. Дээди өөредилге черлеринче аныяктарны улам шынчызы-биле шилип алыр талээде чамдык таварылгаларда шолазы-биле бижимел ажылдарны чоруткулаары ажыктыг болур.

Дээди өөредилге черлериниң удуртукчулары, партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары дээди өөредилге черлеринге ажылчыннарны болгаш колхозчуларны хүлээп алырын көвүдедирин хандырыш турар идепкейлиг ажылы заводтарга, колхозтарга, совхозтарга чорудар ужурлуг. Дээди өөредилге черлерин студентилер-биле четчелештиреде шилип ап турар тускай эртеминге күзелдинн болгаш ынакшылдыын, а ол ышкаш өр болгаш хөрөзөн кижилерниң ажылдарының онзагай ылгалдыг байдалдарын барымдаалап көөрү өргежок чугула.

44. Аныяк тускай эртемниглериниң практиктиг-даа теоретиктиг-даа белеткелин бедидериниң шиитпирлиг негелделериниң бирээзи болза, дээди өөредилге черлериниң эртем-педагогика кадрларының составын экижидери болур. Салымныг, практиктиг ажыл талазы-биле дуржулгалыг дээди эртемниг аныяктардан эртемниң, техниканың болгаш культураның улам ынай хөгжүддезин хандырып шыдаар бедик эртем-билиглиг эртем-шинчилел ажылдакчыларын белеткээринге тзарымчалыг байдалдарны тургузар херек.

Бүдүрүлгелериниң, тудугларының, конструктор бюроларының болгаш эртем-шинчилел институттарының бүдүрүлгениң мурнакчы аргаларын болгаш эртемниң база техниканың амгы үедеги чедишкиннерин ажыглап тургаш башкылаар ажылды чорудуп шыдаар эң-не бедик мергежилдиг инженер-техниктиг ажылдакчыларык, агрономнарны, эмчилерни дээди өөредилге черлеринге башкылаар ажылче калбаа-биле хаара тыртар болза чогуур. Бүдүрүлгеде кол ажылы-биле башкылаар ажыл-чорудулганы ол кадрларның дапкырлаарының негелделерин, а ол ышкаш дээди өөредилге черлеринге оларга төлелгениң чурумун ажылдан кылыр херек.

Дээди школаның башкы бүрүзүнүң хүлээлгези—болунун эртем талазы-биле мергежилиг үргүлчү бедидери, эртем-шинчилел ажылынга болгаш бүдүрүлгеге эртем талазы-биле дуза көргүзеринге идепкейлии-биле киржири болур.

Дээди өөредилге черлериниң чамдык эвээн каш тускай эртемнериниң талазы-биле башкылары оларның эртем-педагогика ажыл-чорудулгазының бүдүш байдалындан хамаарыштыр улус ажыл-агыйының хамаарышкан адырларынче чогуур хуусаада практиктиг ажылче өй-ийде чоруп турар чурумну тургузары ажыктыг болур.

Эртем талазы-биле ажылдарже негелделерни бедидерин болгаш бодунун чогаадыкчы ажылы-биле эртемге база практикага чогуур салыышкынны кирпип турар чүгле ындыг кижилерге эртем талазы-биле атты тыспырын хандырып тургаш, эртем-педагогика кадрларның эртем ажылын үнелеп көөрүнүң туруп турар чурумун экижидер болза чогуур.

Дээди өөредилге черлериниң профессорларын болгаш башкыларын колдуунда конкурс системазы-биле шилип ап турар ужурлуг, бо чорукту боттуу-биле болбаазырангайжыдары эргежок чугула: эртем-педагогика талазы-биле эң-не мергежилдиг кижилерни дээди өөредилге черлеринге шилип алыр херек.

45. Эртемниң, техниканың болгаш культураның хөгжүдүнге дээди өөредилге черлериниң ролю үзүктел чокка өзүп турар. Теория талазы-биле бедик деңнелдиг болгаш улус ажыл-агыйын, эртемни база культураны хөгжүдүрүнге чугула ужур-дузалыг эртем-шинчилелдерин дээди өөредилге черлеринге чорудар херек. Профессорлар болгаш башкылар бүдүрүлге-биле улам сырый харылзаалыг болур, техниктиг дешилгениң эң чугула айтыгларын ажылдар кылырынга киржип, эргемниң болгаш техниканың эң чаа чедишкиннерин бүдүрүлгеге улам идепкейлии-биле нептередип, бүдүрүлгелериниң мурнакчы дуржулгаларын үргүлчү түңнеп болгаш пропагаандаал, ниитилел эртемнериниң талазы-биле улам ханы шинчилелдерни чорудуп турар ужурлуг.

Үлетпүрүү болгаш тудугну удуртуруп бүдүрүлгелерже чоокшулатканы эң-не чугула эртем-шинчилел ажылдарын шиитпирлээр талазы-биле дээди өөредилге черлеринге дуза-лап турар. Улус ажыл-агый чөвүлелери болгаш көдээ ажыл-агый эргелелериниң органнары эртем талазы-биле шинчилелдериниң түңнелдерин боттандырар, бүдүрүлге дуржулгаларын таарыштыр тургузар талазы-биле дээди өөредилге черлеринге дузаны көргүзүп турар ужурлуг.

Чамдык эртем-шинчилел институттарын угланыышкынының талазы-биле оларга чоокшулажып турар дээди өөредилге черлери-биле каттыштырыгдааарын ажыктыг деп саналза чогуур. Дээди өөредилге черлериниң, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының болгаш эвилелдешкен республикаларның эртемнер академияларының адырлар эйының академияларыбиле, эртем-шинчилел институттары-биле база улуг завод лабораториялары-биле аразында эртем ажылын дүүштүрер чорукту таарыштыр тургузары эргежок чугула.

46. Дээди школаның кижизидикчи ужур-дузазы улуг. Боттарының тускай эртемин экизи-биле шиңгээдип алган, ленинчи идеяларның база Коммунистиг партияның политиказының идепкейлиг болгаш чүткүлдүг камгалакчылары болур, бистиң хөрөзвистиң типлөөринге ханы бүүрелдиг дидим болгаш амыдыралчы өөрүшкүлүг кижилер дээди өөредилге черлерин доолуп үнгүлөөр ужурлуг.

Ындыг шынарларны кижизидиринге ниитилел эртемнерин өөренири улуг рольду ойнаар. Марксизм-ленинизмниң үндезиннерин билири бүгү адырларының тускай эртемнериннинге эргежок чугула. Ленинниң өөредиин өөренир болгаш ооң теория талазы-биле кайгамчык улуг номналын амыдыралга боттандырып билир, амыдыралды коммунисчи ёзу-биле тургузар херек. Марксизм-ленинизмни башкылаары чогаадыкчы, идепкейлиг, дайынчы шынарлыг болур ужурлуг. Буржуаз идеологияга болгаш ревизионизмниң кадыг-даа илерөөшкиннеринге эптеш чок болурунун ёзузунга бистан аныяктарывысты кижизидер херек. Ниитилел эртемнерин башкылаар чорукту бойдус эртемнерин өөренири-биле үзүбес харылзаалыг кылдыр чорудуп, билип алыышкынның эртемниг аргалары студентилеринiң бүдүү болу бөөрингe идигни бөөри эргежок чугула. Дээди өөредилге черлеринге марксизм-ленинизмни башкылаар талазы-биле салдынып турар бедик негелделер болза бодунун билиглерин үзүктел чокка болгаш чүткүлдүү-биле ханыладып турарын база бодунун ажылын практика-биле, бөгүнүн сорулгалары-биле сырый холбаштырып турарын башхы бүрүзүнге хүлээдип турар.

Дээди өөредилге черлеринге аныяктарны кижизидери—бүгү профессорларның болгаш башкыларның, партия, профэвилел, комсомол организацияларының хөрөө болур. Оларның хүлөөлгези—марксисчи-ленинчи үзел-бодалды, күш-ажылга ынакшылды, коммунистиг моральды, ниитиниң ажыл-чорудулгазынга чаңчылдарны студентилерге кижизидери болур.

Дээди школа болза өөредилгени харыысалгалыг көөрүн, эртемнерни шиңгээдип алырын чогаадыкчы ёзу-биле көөрүн, ажылга боду тускай шиитпирлиг болурун студентилерге кижизидер ужурлуг. Ынавыла кылыр кичээлдер-биле сургуулдарга хөй шак онаар чорукту чайладыры, үстүү курстарның студентилерин эртем-шинчилел ажылынче калбаа-биле хаара тыртары эргежок чугула.

47. Дээди өөредилге черлерин бүдүрүлгеже чоокшуладырын барымдаалап турган, чуртта дээди өөредилге черлериниң четкизин чурумчулар талазы-биле улуг ажылды чорудары эргежок чугула. Чаа үлетүр төптеринге, ылангыя Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чүктүн районнарынга болгаш Ортазы Азияның республикаларында дээди өөредилге черлериниң санын көвүдедир херек. Дээди өөредилге черлериниң Москвада, Ленинградта, Киевте болгаш чамдык өске-даа хоорайларда барымдаа чогу-биле мөөңнеттине берген чорудун чайладыр.

48. Өөредилгени бүдүрүлгеге ажыл-биле дүүштүрериниге угландыр дээди өөредилге системазын эде тургузары болза улус ажыл-агыйынга, эртемге болгаш культурага хөрөктиг чыл бүрүде белеткеп үндүрүп турар тускай эртемнигларнин саны көвүдеп турар кылдыр планнаттынган болгаш организастаттынган турар ужурлуг. Дээди өөредилге черлериниң эвээн кезээниң ажылын эде тургузар чорукту 1959 чылдан эгелөөп, чоорту 3—5 чылдарның дургузунда боттандырар болза чогуур. Улус ажыл-агый чөвүлелериниң, бүдүрүлгелериниң, эртем-шинчилел болгаш өске-даа организацияларының удуртукчулары болза студентилер барып ажылдаары-биле штаттыг, ажыл төлевирлиг ажылчын болгаш техниктиг албан дужаалдарны дээди өөредилге черлеринге тыпсып берип турар, студентилериниң бүдүрүлге өөредилгезин организастаар, оларга чурталга черлерин бөөр, тускай хептер-биле хандырар болгаш өске-даа үүлдерни кылыр ужурлуг.

Дээди школаны эде тургузар талазы-биле өүү хемчеглер чурттуң дээди өөредилге черлериниң мурнунда күрүне талазы-биле туруп турар чугула сорулгаларны улам экизи-биле күүсеединге идигни бөөр ужурлуг.

* * *

Ортумак болгаш дээди школаларны эде тургузары миллион-миллион кижилериниң, бүгү совет улустуң эрге-ажыктарынга хамааржып турар. Ылангыя СЭКП-ниң XXI съездилиниң чугаалажып көөрү болгаш хүлөөп алыры улуг планнар-биле холбаштыр совет ниитилелдиң материалдыг болгаш угаан-бодал талазы-биле улам ынай хөгжүдүрүнге ол сорулганы шиниыы-биле шиитпирлөөри кайгамчык улуг ужур-дузалыг болур. Школаны амыдыралче чоокшуладыры коммунизм үезинге чуртталар болгаш ажылдаар өзүп олурар салгакчыларны улам экизи-биле кижизидиринге ёзулуг эргежок чугула байдалдарны тургузар.

Школаны эде тургузарының айтыгларын бистиң чуртувуста өг-бүле бүрүзү изин-биле сонуургап турар. Моон ужурунда бо тезистерни бүгү улустуң чугаалажыышкынынга тургузарын эргежок чугула деп СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели санап турар. Улус өөредилгезиниң системазын эде тургузарының тодаргай оруктарын эчизинге чедир тодаргайлаарда аныяктарны күш-ажылчы кижизидер талазы-биле чамдык чедишкиннерни чедип алкан мурнакчы школдарның база дээди өөредилге черлериниң практикалын болгаш совет хөй-ниитиниң калбак кезектериниң саналарын улам долузу-биле ажыглаар арганы эл чорук бөөр. Ооң-биле кады, эвилелдешкен республика бүрүзүнүң национал талазы-биле онзагай байдалдарын барымдаалап көөрү чугаажок.

Көрдүнүп турар эде тургузуушкун аныяктарны өөредиринге болгаш кижизидиринге школаның ролюн бедидер, ооң ниити өөредилге-билиг деңнелин болгаш ажыл-ишчи мергежилин улуу-биле бедидер, улус ажыл-агыйының, эртемниң болгаш культураның бүгү адырларынга бедик мергежилдиг кадрларны белеткээрин эң дээре хандырар болгаш коммунизмни тургузарының оруу-биле быжыг базыныг чорун соңгаар аныяк оолдар болгаш кыстар коммунизмниң эң-не шыырык белеткелдиг, идепкейлиг тургузукчулары болуп үнерлер.

Өзүп олурар салгакчыларны амыдыралга, ажыктыг күш-ажылга белеткээри—школаның кол сорулгазы

Ортумак болгаш дээди школаны эде тургузар дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң тезистерин совет улус бир эп-сеткилдиг чүүлдүгзүнүп турар

* * *

Өөреникчилериниң күш-ажылга кижизидилгезиниң дуржулгазы

«Школаның амыдырал-биле харылзаазын быжыглаарының дугайында болгаш улус өөредилгезиниң системазын улам ыңай сайзырадырының дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң тезистери-биле москвачылар калбаа-биле танызып, оны идепкейлиг чугаалажып көрүп турарлар.

Чоокта чаа Ленин районнуң он алды дугаар школазынга башкыларның болгаш өөреникчилериниң хуралы болуп эрткен. Анаа өөредилге-кижизидилгелиг ажылды бүдүрүлге өөредилгези-биле канчаар холбаштырза эвил дээрзиниң дугайында айтыгны чугаалажып көрген.

Бо чыл-биле ук школада өөредилге чаа, шенелде планны ёзугаар ам үш чыл чоруттунуп келген. Өөреникчилер өөредилге-кижизидилгелиг ажылдар-биле кады оларда шефтеп турар «Кызыл пролетарий» заводта станок тудуушкунунуң үүл-бүрү ажылдары-биле танызып келгенер.

Ынчангаш ам безин 37 өөреникчилер ук заводтуң цехтерине ажылдавышаан, школада чедишкиннiг өөренип турар. Эрткен чылын доосканонгуклассчылар шуптузу токарьлер, фрезеровщиктер, хоюглакчылар, электриктер болгаш гидравлик слесарьлер деп мергежилдерниң разрядтарын алгаш үнгеннер. Бо бүгүнүң дугайын ол хуралга ук школаның директору Н. М. Беленев чугаалаан.

Башкылар болгаш өөреникчилер улаштыр-улаштыр санал-оналын берип турганнар.

Физика башкызы, РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы А. А. Седов мынча деп чугаалаан:

— Коммунистиг ниитилелди тургузуп турар совет кижилериниң мурнунда канчаар-даа аажок улуг планнар туруп турар. Ниити өөредилгени чаарттыш тургузары-биле холбаштыр аныяктарның профессионал-техниктиг өөредилгези онза чугула ужур-дузалыг болуп турар. Бистиң школавыс бо талазы-биле чамдык дуржулгаларны шиңгээдип алган. Бистиң улузувустуң мурнунда чоокка чеди чылдарның дургузунда күүсетсе чогууру сорулгаларны боттандырар төлөөде өөреникчилериниң күш-ажылга кижизидилгезиниң системазын моон соңгаар-даа улам болбаазырадыр ужурлуг бис.

«Кызыл пролетарий» заводтуң улуг инженери Н. М. Тихонов школачыларның заводта канчаар ажылдап турарының дугайын чугаалаал. Ол бодунуң чугаазынга өөредилгениң системазын партияның болгаш чазактың чаарттыш турарының чугулазын болгаш чогуур өйүнде чоруттунуп турарының ужур-дузазын демдеглевишаан, заводтуң коллективиниң мурнундан ол школа-биле харылзаазын моон соңгаар улам калбартып быжыглаарын, анаа өөреникчилериниң политехниктиг болгаш бүдүрүлге өөредилгезин экижидеринге дузалаарын бүзүреткен.

Оң бир дугаар класстың өөреникчилери Валерий Агеев биле Лена Горбунова олар боттарының эштери-биле кады недельдиң иштинде үш хүн заводка ажылдап, үш хүн школага өөренип турарының дугайын чугаалааннар. Бүдүрүлге черинге ажыл-биле өөредилгени ынчаар холбаштырар чорук өөренирине шаптыктаар хамаан чок, харын-даа школада өөренип турары физика, химия, черчение дээш оон-даа өске эртемнерни шиңгээдип алырынга кестүп турар.

Школаның коллективиниң хүлөөп алганы резолюцияда улус өөредилгезин бистиң чуртувуска улам ыңай болбаазырадырының талазы-биле партияның болгаш чазактың айтып турар системазын чаңгыс үн-биле үүлдүгзүнүп турарын илереткен.

Школаның амыдыралдан хоорук чоруу узуткаттынар

Эрзин районнуң ажылчы чоннары чуртта улус өөредилгезиниң системазын эде организастаар дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң тезистерин улуг көлдүрүүшкүн-биле танызып турар. «Чаа өрүк» колхозтуң колхозчулары болгаш чеди чыл школазының башкылар коллективи, төрелдер тезистерни радиодан кичээнгейлии-биле дыңнап танышканнар. Удаваанда школага башкылар коллективиниң болгаш төрелдериниң каттышкан хуралы болган. Анаа тезистерни школа директору эш Кунчун таныштырган.

Хөй уругларның адазы колхозчу эш Хөгжейниң чугаалаары:

— Мен хөй уругларның адазы мен, ортумак болгаш дээди школаларны эде тургузарының дугайында бистиң нам, чаззавыстың мерген угаанныг санал-оналын чүректиң ханызындан деткип тур мен. Бүгүле ада-иелер боттарының уругларын күш-ажылга ынак, эртем болбаазыралдыг, ажылгыр болурун күзеп турарлар. Партияның ап чорудуп турар бо чугула хемчеглериниң түңнелинде школаның амыдыралдан хоорук чоруу узуткаттынар. Бистер, төрелдер ол кайгамчыктыг саналды бүгү совет улус-биле бир дөмей деткип турар бис.

Студентилериниң сөзү

Кызылдың педагогика институдунуң актовый залын башкылар болгаш студентилер сыныышпас кылдыр олурупкан. Ол болза, «1959—1965 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдүрүнiң контроль чурагайларының» дугайында СЭКП-ниң XXI съездизинге эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистерине база ортумак болгаш дээди школаларны эде тургузарының дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң тезистерине холбаштырган митингиниң болуп турганы ол.

Ол төөгүлүг документилериниң улуг ужур-дузазының дугайын чылганнарга таныштырган, институттуң башкызы эш Е. И. Скриповтуң чугаалааны болза:

— Улус ажыл-агыйын хөгжүдүрүнiң контроль чурагайларының дугайында, ол ышкаш чуртта улус өөредилгезиниң системазын эде тургузарының дугайында тезистер болза, бистиң чурттуң экономиктиг күчүзүн улам быжыглаарының, база улус өөредилгезиниң хөрөөн чаа бедик чадага чедирериниң аажок улуг планнары болур. Партияның ажылдап кылганы ол улуг чаагай планнарын бүгү совет кижилер ышкаш бистиң институттуң башкылары, студентилери, ажылчыннары улуг патриоттуг көдүрүүшкүн-биле деткип турар.

Партияның болгаш чазактың улус өөредилгезиниң системазын эде тургузар дугайында ап турар хемчеглерин боттандырарына институттуң коллективиниң долу шиитпирлиин, башкы кадрларны белеткээр ажылды ам-даа бедик чадага тургузарының чугулазын директор эш Межевский чугаалаан. Өзүп олурар салгакчыларны амыдыралга ажыктыг күш-ажылга белеткээри—совет школаның кол сорулгазы болур чүве төлөөде анаа улуг рольду башкылар ойнаар ужурлуг. Ынчангаш институтта бүгү өөредилге-кижизидилгелиг ажылды удам күштелдирери, өөредилгени практиктиг ажыл-биле ханы холбаштырарын ол айыткан.

Ол ышкаш студент Күжүгет Бак-Көк болгаш оон-даа өскелер митингге чүве чугаалааннар.

* * *

КАЙГАМЧЫКТЫГ РЕФОРМА

СТАЛИНГРАД. (СЭТА). «Школаның амыдырал-биле харылзаазын быжыглаар дугайында болгаш чуртта улус өөредилгезиниң системазын улам ыңай сайзырадыр дугайында» СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң тезистери-биле мазадыр-хоорайның ажылчы чоннары улуг сонуургал-биле танызып турар.

Бо хүннерде өг-бүле бүрүзүнде безин ортумак болгаш дээди школаларны эде тургузарының дугайын чугаалажып, оны изин-биле чүүлдүгзүнүп көрүп турар.

В. И. Ленин аттыг тос дугаар ортумак школаның директору эш И. П. Сорокин мынчаар чугаалаан:

— Улус өөредилгезинге бо чаартылгаларны бистер шагда-ла күзеп манап турган бис, чүге дээрге бистер амдыгаа чедир-ле өөреникчилерге чаңгыс талалыг билиглерни берип турган бис. Аныяк оолдар, кыстар ортумак школаны теория талазы-биле тергиин эки доосса-даа, боттарының билиглерин херек кырынга чогум канчаар ажыглаарын билбес турганнар.

Ам бо талазы-биле херек үндезини-биле өскерлип турар-дыр. Моон соңгаар өөредилге амыдырал-биле сырый харылзаалыг чоруттунар. Шак анаа таарымчалыг байдалдар шуптузу тургустунган. Чижээ, бистиң школада эки дерип-херексеттинген слесарь болгаш столяр мастерскаялары, машина өөренирiнiн кабинеттери, электротехника херекседдери бар, ынчалган бистер бүдүрүлге-биле харылзааны калбартып эгелээн бис.

СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга горононуң эргелекчизи эш М. В. Золотарев мынча дээн:

— Школаларны заводтар, фабрикалар, колхозтар болгаш совхозтар-биле чоокшулаштырарының талазы-биле Сталинградта дыка хөй ажылдар чоруттунган. Сеилү үеде чулары болуп үнерлер. Школа бүрүзүнде үүл-бүрү мастерскаяларны тургускулаан болгаш ортумак школаларның эвээди класстарының өөреникчилери металлургия заводтарында, «Кызыл октябрьде», трактор заводунда, медицина дериг-херекседдерин бүдүрер черлерде бүдүрүлге практиказын чедиишкиннiг эртирин эгелээннер. Эрткен чылын безин ортумак школаларны доосканонгуклассчылар 2700 кижиниң 540-ни металлургтарның, слесарьларның, токарьларның, эптекчилерниң тускай эртемниг ажылдарын кылып шыдаарының дугайында документилерни алгаш үнгеннер болгай.

Бо хүннерде школаларның бүдүрүлге өөредилгези-биле практиктиг харылзаазы улам-на калбарып, быжыгып турар. Бо болза, кайгамчыктыг реформа болуп турар. Моон соңгаар аныяк оолдар болгаш кыстар коммунизмниң эң-не шыырык белеткелдиг, идепкейлиг тургузукчулары болуп үнерлер.

Өөредилгени бүдүрүлгеге күш-ажыл-биле холбаштырарының оруктары

УФА. (СЭТА). Уфаның 62 дугаар ортумак школазының педагогика коллективи сөөлгү чылдарда өөредилгени бүдүрүлгеге күш-ажыл-биле холбаштырарының талазы-биле үнелиг дуржулганы чедип алган. Политехнизацияның эгелекчилериниң дуржулгазын РСФСР-ниң Педагогика эртемнериниң академиязы, Башкириянның чыдыышкын министерствозу, партияның Уфа хоорай комитединиң бюрозу таарымчалыг деп санап, хүлөөп алган.

...Ол школаның бөлүк башкылары СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Школаның амыдырал-биле харылзаазын быжыглаар дугайында болгаш чуртта улус өөредилгезиниң системазын улам ыңай сайзырадыр дугайында» тезистерин радио дамчыштыр дыңнаан, оны идепкейлии-биле чугаалажып көргеннер.

— Бистер, улус чыдыышкынының ажылдакчылары партияның болгаш чазактың школаның амыдырал-биле харылзаазын быжыглаарынче угланган хемчеглеринге сеткилдивистиң ханызындан өөрүп турар бис—деп, школа директору Я. Н. Левин чугаалаан.—Партияның Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң тезистери школаларның чаа байдалдарга ажылдаарынга улуг перспективаларны ажыдын берип турар-дыр. Ол бистиң школаның чижээнден безин көстүп турар. Бистерде ам школаның чаа кайгамчыктыг мастерскаязы бар, ында заводтан үндүрген тергиин дериг-херекседдер тургустунган болгай. Школада — улуг спортчу хоорайжыгаш, үш автомашиналарлыг гараж, күш болгаш боратоолайлар фермалары бар. Школаның «заводунуң» цехтеринге бүдүрүлге черлериниң чагыгларын ёзугаар 30 муң хире токарь кылыгларын бүдүрүп үндүрген. Чаартыышкын өөреникчилериниң өөредилгезинге эки саалдар-хамаарылгазын чедирип турар.

„КОММУНИСТИГ ТУРГУЗУУШКУНДА ЧАА ЭҢ ЧУГУЛА ҮЕ-ЧАДА“

СЭКП-ниң XXI съездизинге эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин даштыкыда канчаар үнелеп турары

1959—1965 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң контроль чурагайларының дугайында СЭКП-ниң XXI съездизинге эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистери делегейниң хөй-ниитизиниң болгаш парлалгазының кичээнгейиниң төвүнде туруп үргүлчүлевишаан. Бистиң чуртувуска коммунизм тургузуушкунунуң тезистерде бердинген программазынга изиг байыр чедирбишаан, социалистиг күрүнелерниң улустары болгаш бүгү делегейниң мурнакчы кижилери ол программаны бүгү кижи төрелгетениң дешилгези дээш демиселге чугула салыышкын кылдыр көрүп турар.

Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистеринге тураскааткан «Тиилелгениң программазы» деп мурнуку үүлүнге Венгрияның «Мадьяр Немзет» солуну Совет Эвилелиниң экономиказын хөгжүдериниң чаа планынын бүгү делегейге ужур-дузазын онзалап демдеглээн. «Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг лагерьниң күчүзүнүң дыка улуг өзүлдези, экономиктиг болгаш культурлуг амыдыралда онза улуг чедишкиннери делегей байдалын үндезини-биле өскертип турар деп бо солун бижээн. Күштерниң дензигүүрүнде өскерлиишкин ССРЭ-ниң хөгжүлдезиниң шиитпирлиг факторларын херекке алыр ужурга таварышкан барыын талакы политиктерге саңлдарын чедирбейн барын шыдавас».

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдер талазы-биле СЭКП-ниң төлевилээни чеди чыл программазын амыдыралга чедишкинниг боттандырары коммунистиг тургузуушкунга чаа чугула үе-чада болур деп, Албаниянның «Пуна» солуну бижээн. Ол чорук үүгле Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг лагерьниң ажылчы чоннарының өвес, харын делегейниң бүгү мурнакчы кижилериниң база дурум өзугаар чорааарланыышкының болгаш өөрүшкүзүн хайныктырар. Совет Эвилелиниң чечектелиишкини бодунуң амыдыралчызын болгаш капиталистиг системадан маргылдаа чок артык күштерлиин херек кырыга бүзүреткен делегейниң социалистиг системазын улам-на быжыглаар, кедилиг келир үе дээш ажылчы массаларның демиселин улам-на чиигедир. Коммунистиг даартагы хүнче совет улус кайгамчык улуг базымбиле чоокшулап бар чыдар деп, ол солун бижээн. Оон чайынналчак тиилелгелери социализм тургузуушкунунга чаа-чаа маадырлыг чоруктарже албаан ажылчы чоннарны сорук киирип турар.

«Коммунистиг тургузуушкунунуң улуг чаагай программазы» деп Моол Арат Республиканың «Үнэн» солуну бодунуң мурнуку үүлүн ынчалдыр эгелеп бижээн. Совет чурттуң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң чеди чыл планының бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузазын айытпышаан, ол план улус демократиязының чуруттарынга база чугула ужурдузалыг деп, бо солун онзалап демдеглээн. Совет экономиканың күчүлүг көдүрүлүшкүнү болгаш Совет Эвилелиниң камгаланыр күчүзүнүң быжыкканы бүгү социалистиг лагерьниң чечектелиишкининиң болгаш быжыгыышкынының шиитпирлиг факторларының бирээзи болуп турар.

Чеди чыл планын өзугаар үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый продукциязының немей өзүлдезиниң кол-кол чурагайларын, а ол ышкаш совет улустуң материалдыг чаагай байдалының өзүлдезиниң дугайында саннарны көргүзүүшаан, «Үнэн» солун улуг шураашкынының ол программазы бүгү чурттар-биле тайбың кожа-хелбээ турарынче, улустар аразының дүшкүүрлүг чоруктарын кошкадырынче ССРЭ-нин шынчы күзел чүткүлүнүң дугайын бүзүрелдиг херечилеп турар дээрзин онзалап демдеглээн.

Барыын чүткүн үлетпүр талазыбиле эң-не сайзырангай чуруттарынга Совет Эвилели чаа тайбың кыйгырыгны кылган деп, Индияның «Джугантар» солуну Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистеринге тураскаатган мурнуку үүлүнге бижээн. Ол дээрге тайбың турушка чарышче кыйгырыг-дыр деп солун бижээн.

«Совет Эвилелиниң эң каржы дайзыннары безин Европа-биле болгаш Америка-биле бо кайгамчыктыг чурт чедишкиннинг чаржын турарын моон ынай хүлээп көрбес аргазы чок деп, «Джугантар» бижээн. Техниканың болгаш әртемнин талазынга тиилелгелиг базымынга Совет Эвилели бөгүн ымга-даа алдыртпас, үш кылымал эдеринчилерни чедишкиннинг салып үндүргени-биле Совет Эвилели совет социалистиг система капиталистиг системадан бодунуң артык күштерин дагын-дагын бүзүредип турарын база катап көргүскен деп чугаалаптар болзувусса, хөөреткени ол өвес болур».

Индияның база бир өске «Свадхината» солуну мурнуку үүлүнге мынча деп онзалап, демдеглээн: экономиктиг тайбың үндезинге чаржыр деп барыын талакы капиталистиг делегейге Совет Эвилелиниң саналдарының төөгүлүг ужур-утказын үнелеп чедери алызындан берге-дир. «1959—1965 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң контроль чурагайлары—хоозун угуулга өвес-тир деп бо солун бижээн.—Совет Эвилелиниң бүгү төөгүзү тудуушкунунуң чаа программазы амыдыралга боттанган турарының чыруктыланчак болгаш диринг чижээ болуп турар. Ол программаны чедишкиннинг күүседири үүгле социалистиг делегейге өвес, харын хамаарышпас чоруун чоокта чаа чаалап алган азы ону дээш ам-даа демисежип турар Азияның чуруттарынга база ажык-дузазын чедирер».

Социалистиг лагерьниң күчүшыдалының өзүлдезин Индонезияның «Хариан ракъят» солуну мурнуку үүлүнде онзалап демдеглээн. Чеди чыл планының күүсеттинер аргалыынга бүзүревейн турар кижилер хуусаа бетинде күүсеттингени билдингир бирги беш чыл планының күүсеттинмезинге хамаарыштыр чигзиникчилерниң амыдыралга ойтур шаптырган бадыткалдарын харын катаптааны ол болур. Чеди чыл планын күүседири Совет Эвилелин болгаш нинтизи-биле социалистиг лагерьни улам-на күштелдирери, бүгү делегейде тайбыңны быжыглаары тодаргай деп, бо солун бижээн.

Кыдат Улус Республика. Тайвань өөжүүн районунда АКШ-тың болгаш чанкайшичилерниң дайынзырак өнчүк-чөнгөзинге хамаарыштыр чурттуң хоорайларында болгаш суурларында, фабрика болгаш заводтарында, школаларда болгаш дээди өөредилге черлеринде улусчу ополченнин кезектерин тургузуп турар. Чуртта он-он миллион ажылчын, тараачын, студентилер болгаш ажылчын албан-хаакчылар улусчу ополченде кирип турар. Олар күш-ажыл болгаш өөредилге-биле кады шериг херээн өөренип турарлар. Улусчу ополченнин дайынчылары шериг херээнге мергежип, агрессияны ойтур шаварынга беленин илередип турарлар.

Чурукта: Сямыньның шил заводунуң ажылчыннары дайынчы өөредилгеде.

Чехословакиянын Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң чагаазы

ПРАГА. (СЭТА). Чехословак телеграф агентилелиниң дыңнатканын өзугаар алырга, бүгү партия организацияларынга болгаш бүгү ажылчы чоннарга Чехословакияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң чагаазын «Руде право» солун парлаан. Ол чагааны Чехословакияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң 1958 чылдың ноябрь 13—14-те болган пленумунуң шиитпирлеринге үндезилээш ажылдап кылган болгаш чугаалажып көөр кылдыр саналдап турар.

Чехословакияның амыдыралының чугула айтырыгларын бүгү улустуң чугаалажып көргени партия бодунуң бүгү политиказынга улустуң дуржулгазынга болгаш санал-оналынга даянып турарын көргүскен.

Чехословакияның амыдыралының деннелин улам ынай бедидер талазы-биле әлээн хөй саналдарны бүгү улус чугаалажып көөрүн Чехословакияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң чагаазында айтып турар. Чижээлээрге, ажылчыннарның ажыл төлевириниң системазын эде тургузары-биле холбаштыр 1959—60 чылдарда бо чылын бодап турар деннелге бодааарга ажылчыннарга ажыл төлевирин 7 хуу бедидип болурун бодап турар.

Ийиги чугула сорулга болза Чехословакияның чуртталга айтырын 1970 чылга чедир, а чамдык областарга болгаш Прагага — 1965 чылга чедир шиитпирлээри болуп турар. Ол үүл дээрге 1959 — 1970 чылдарда 1 миллион 200 муң квартираларны туткан турар дээни ол-дур.

Хөй уругларлыг өг-бүлелерге дузаламчыларны көвүдедирин болгаш пенсиялар дугайында айтырыгны шиитпирлээрин база көрүп турар.

Ажыл хүнүн, ылаңгыя күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң болгаш үүрмектеп садыглаар өртектерни улам ынай чиигедир дугайында ажылчы чоннарның эгелээшкинин калбартырының аргазыбиле улам ынай кызырарынга эге белеткелдерни тургузар дугайында саналдарны Чехословакияның Коммунистиг партиязының Төп Комитеди чагаазында көдүрүп турар.

Венгрияның Коммунистиг партиязының 40 чылын Венгрияның ажылчы чоннары байырлап турар

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Венгрияның Коммунистиг партиязының тургустунганының 40 чыл оюн Венгрияның ажылчы чоннары байырлап турар. Венгрияның найыслалының, хоорайларының болгаш суурларының бүгү партия организацияларында ол хүннүң алдары дээш партия кежигүннериниң байырлыг хуралдарын әрттирип турар. 40 чылдарның дургузунда партияның әрткен оруунун дугайын революстуг шимчээшкинниң хоочун кижилери ол хуралдарга чугаалап турарлар. Аныяктарның Коммунистиг Эвилелиниң кежигүннери бо хүннерде партияның хөрээ дээш хоочун демиселчилериниң үлегерин чайгылыш чок эдерип салгаарын байырлалдыг айыткап турарлар. Партияның амыдыралынга төөгүлүг болуушкуннарның алдары дээш чуртта тургустунган бүгү-ле тураскаалдарның баарынга чечектерни салып турар.

Партияның байырлалын парлалга калбаа-биле демдеглеп турар. Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының органы «Непосабадшаг» солун ноябрь 20-де байырлалдың шимелдези-биле үнген. Партияның 40 чылының алдары дээш солуннар мурнуку үүлдерни, рассказтарны, очерктерни, хоочун коммунистерниң сактыышкыннарын парлап турар.

«Венгр улус социализм дээш бадылаан»

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Венгрияның Күрүне хуралынга болгаш черчер советтеринге ноябрь 16-да болган соңгулдалар-биле холбаштыр венгр телеграф агентилелинге Революстуг Ажылчын-Тараачын чазактың даргазы Ференц Мюннихтиң медеглелин венгр солуннар ноябрь 20-де парлаан.

Ноябрь 16-да болган соңгулдаларның политиктиг ужур-дузазы ол соңгулдалар 1956 чылдагы контрреволюцияның соонда болганы-биле хамыктың мурнай тодаргайлаттынып турар деп Ференц Мюнних чугаалаан. Ада-чурттуң улусчу фронтузунуң кандидаттары дээш венгр улус чаагай бир эп-сеткилдиг бадылааннар. Соңгулдаларның түннелдери болза, венгр улус Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының болгаш Революстуг Ажылчын-Тараачын чазактың политиказы-биле чөпшээрежип турарын болгаш ол политиканы деткип турарын, чурттуң удуртукчулары улустуң бүзүрелин ажылап турарын маргыш чок кылдыр бадыткап турар.

Ноябрь 16-ның соңгукчуларынга венгр улус улусчу эрге-чагырганы быжыглаары дээш, социализм дээш бадылаан деп Ф. Мюнних чугаалаан. Чурттуң хосталганының соонда чедип алдынган кайгамчыктыг тиилелгелерге бодунуң шынчызын ол көргүскен. Соңгулдаларның түннелдери—бадылаашкынга соңгукчуларның 98,4 хуузу киришкени, партияның политиказы болгаш социализм дээш бадылаашкыннарның 99,6 хуузу бердингени ол факт—Революстуг Ажылчын-Тараачын чазак венгр улустуң хүндүткелин болгаш бүзүрелин чедип алганын көргүскен.

Соңгулдаларга тиилелгениң ужурдузазы ол соңгулдалар бадылаашкынның чажыт болурун эң долу сагып турган, бүрүн чурум-биле әрткен байдал-биле онзаланып турар деп Ф. Мюнних чугаалаан.

Соңгулдаларның бүгү делегейге база улуг ужур-дузалыын Ференц Мюнних онзалап демдеглээн. Венгрияның күш-ажылчы улузу үндезини Совет Эвилели баштаан социалистиг лагерьниң чуруттары-биле бистиң акы-дүңма найыралывыс болуп турар политиканы үүлдүгзүнүп турарын соңгулдалар эчизинге чедир бүзүреткен деп ол чугаалаан.

Бистиң Төрээн чуртувустуң дайзыннарынга чаа өлүмүг согуушкунну венгр ажылчы чоннар соңгулдалар үезинде таварыштырган деп Ф. Мюнних чугаалаан. Ол дайзыннар болза, венгр айтырыг дижир делегей ареназында ыңдыг чүвеге ам-даа идегел салып турарлар. Венгрия-биле холбаалыг кандыг-даа бол айтырыгны КНО мурнунда-даа хүн чурумунга киирериниң кандыг-даа барымдаалары база чок турган, ынчаарга бир өвес ам соңгулдалар соонда АКШ-тың албадалы-биле «венгр айтырыгны» чугаалажырын КНО-нуң Кол Ассамблеязынга дөгелтер чүве болза, ол чорук делегей организациязының ат-алдарын бакыладыр чорукка чедирери кижи бүрүзүнге билдингир болу бээр.

Соңгулдалар соонда венгр улус социализм тургузуушкунунуң оруубиле улам-на медерелдиг болгаш бүзүрелдиг бар чоруур деп Ф. Мюнних чугаазының түннелинде демдеглээн.

Иелерге школа ажыттынган

Чаш уругларны кадык шыырак болгаш шын кижизидип өстүрер сорулга-биле Кызылдың уругларга консультациязынга иелериниң тускай школазын ажыткан. Школаның программазында уругнуң өзүлдезиниң, чаш уругну канчаар шарып ораарының, бир хар чартык назынга чедир уругларны чемгерериниң болгаш халдавырлыг янзы-бүрү аарыглардан камгалаар дугайында лекциялар номчуттунуп турар.

Кичээл недель санында бир катап болур. Кичээлдерни уруглар эмчилери А. П. Леонтьева, Н. М. Радченко, Г. А. Худящева болгаш өске-даа эмчилер әртирип турар. Өөредилгени чедишкиннинг доосканнарга иелер школазының программазын доосканн дугайында тускай бүзүредилге бижикти тыпсыр.

«Большевик» колхозта

Барыын-Хемчик районда «Большевик» колхоз часкы хову ажылын болгаш чайгы ажаалданы агротехниктиг негелделер өзугаар чоруктаныдан байлак дүжүттү өстүрүп, ажаап алган. Тараа культураларының 1100 гектар шөлүнүн гектар бүрүзүнден 17,5 центнер, а кызыл-тастың чамдык участоктарындан—39,6 центнер дүжүт алдынган.

Моон түннелинде күрүнеге 310 тонна тараа белеткээр тургаш, херек кырында 727 тоннаны киирген. Колхозчуларның ажылдап алганы күш-хүн бүрүзүнге онзаштыр 3 кг тараана баштайгы авансы-биле берген.

Ажылында дуржулганы быжыглавышаан, келир чылын оон-даа бедик дүжүттүг болурунга колхоз хынамчалыг белеткенин турар. Сөөлгү хүнерге чедир 65 тонна кызыл-тас болгаш 20 тонна арбай үрезиннерин чажып болур кылдыр арыглаап, складта уруп алган. Оон ынай 95 тонна кызыл-тас, 40 тонна арбай болгаш 5 тонна чинге-тараа үрезиннериниң баштайгы арыглаашкыннарын доосканн. Ам ийиги арыглаашкында 30 кижи составтыг звено ажылдап турар.

О. ӨКТЕК-ООЛ.

Шээр малдың уксаазын эк-жидер талазы-биле алдынган хемчеглер

Чөөн-Хемчик районнуң колхозтары бо чылын хойларны тарып боозадырын әрткен чылдарныындан өки организастап чоруткан. Тарып боозадылга барык-ла хуусаазында доозулган.

Он бир пунктуларның бирээзинге хой тарып боозадыр 1-ден 3 чедир техниктер ажылдап турган. Районнуң бүгү көдээ ажыл-агый артельдери 18 муң хой тарып боозадыр тургаш 19 муң 873 ажыг хойну тарып боозаткан.

Ам сорулга болза, тарып боозаткан хойларның кышкы ажаалгазын улам-на экижидери, одарын, немелде чемгерилгезин өки организастаары, кажааларын чылыг болдурары болур.

М. СЕВЕН.

КИНО

«БАШТАЙГЫ ХҮН»

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының болуп турганы кадыг-дошкун чаңныктыг хүннеринде революцияның херээ дээш, чоннуң аас-кежии, хосталгазы дээш эвээш эвес эрес-дидим маадырлар боттарының амы-тынын бергеннер. Чоокта чаа байырлаанывыс Октябрьның 41 чыл оюн таварыштыр ол эрес-дидим кижилерге тураскааткан чаа-чаа уран-чечен киноларны үндүрүлээн. Амгы үеде областың кино экраннарында үүнүп эгелээн «Баштайгы хүн» деп өөнүг чаа кино оларның бирээзи болур. Кинону «Ленфильмниң» киностудиязы кылып үндүрген.

Ынчангы Петроградка (амгы Ленинград) күскү соок дүне дүвүрээзинде кирген турар. Ол соок, чаъстыг хадымарлыг дүне хоорайның кудумчулары ээн куруг ышкаш сагындырар. Ынчалзажок хоорайда бүгү байдал дүвүренчиг, амырал чок. Смольныйда кызыл-гвардейжилер одуруг-одуруг кылдыр чыскаалыпкан, белен тургулаар болгаш революсчу солдат бүрүзү улуг болгаш шынныг херек дээш демисел чоруп, «сөөлгү шиитпирлиг тулчуушкуннуң шагы келген» дээрзин билип турганнар.

Ол чаңныктаг дет шиитпирлиг тулчуушкунга белеткелди коммунистерниң улуг партиязы, В. И. Ленин (ролюнда артист Г. Юченков) оон соратниктери Я. М. Свердлов (ролюнда артист Л. Любашевский) болгаш оон-даа өскелер удуртуп турарын кинонуң эгезинде көөр бис.

Кинонуң кол маадыры Выборг талазындан келген бөдүүн ажылчын Николай Тимофеев (ролюнда артист Э. Бретун) кады ажылдап турган өөрү-биле кады Смольныйга чедип кээр. Ол үеде Николайның кадайы Катя болгаш кыраан иезин бажынынга артып каар. Божуур чеде берген Катя хөлзеп база ажынып хорадап, харын мырынай ашаан кандыг-ла бир херээжен-биле кады чоруп турар деп каразып турар. Кымга барып турарыл, оон ады кымыл дээрзин ол билбес. Кажан Тимофеев бажынынга чедип кээрге ол дугайын ыглап тургаш, Катя айтырып эгелээр. Ынчаарга Николай «оон адын Революция дээр Катенька» деп ээлдек-чымчаа-биле чугаалап бээр. Ынчан ол бүгү бооп турар болуушкуннарның, революцияның дугайын аңаа билиндирип чугаалаар.

Ол чугаалажыышкынның соонда Катя чүвениң ужуруг билип, ашаанга каразыыр, чигзинер чоруун болдурбас апаар. Ынчангаш олар кады Смольныйже чоруптарлар. Катя биле Николайның ынакшылын кинода ёзулуг амыдыралда дет кылдыр көргүскен. Ылаңгыя Катя тиилелгеге бодунуң бүзүрели, ынакшылы-биле эң берге үелерде безин Николайга дузалап турар.

Олар Смольныйга чоруп турарының дүне Тимофеев партияның даалгазын күүседири-биле демиселдиң мурнуку одуругларынга чоруп турар. Баштай ону ажылчын отрядтарны боо-чепсек-биле чепсеглээр дээш, мурнунда даан чазактың шериглериниң шыгжап кааны боо-чепсекти алыры-биле Петропавловск шивээже чорудар. Улуг бергелер таварышса-даа берген даалганы ол бодунуң эштери-биле кады тергиин өки күүсеткен. Оон соонда чугаа чокка дүжүп бээриниң дугайында ультиматумну чедирери-биле ону Түр чазакче чорудар. Ол үеде Түр чазактың тургусканы «Өлүмнүг батальон» деп адап турган херээженнерниң каргыс-дерзин батальонун таварып әрткеш, ультиматумну ол чедирип бээр. Аңаа кээрге ак шеригниң каргыс офицерлери долганып кээрге безин ол девидеп, дүвүревес болгаш ол чазактың министри-биле алээн шыңгыы чугаалашкаш чоруптар...

Бо кинону дараалашкак кылдыр тургусканы, Николай биле Катяның кандыг-даа берге үелерде бот-боттарынга сагыш салыышкыны, дузалажылгазы көрүкчүнүң сагыш-сеткилин хөлзедип, хайныктырып кээр. Ындыг көргүзүглерни оларның бажыңынга чурталгазындан-даа, өске-даа черлерге чоруп турарындан-даа көөр бис.

Эгезинде чугаалаанывыс сөөлгү шиитпирлиг тулчуушкуннуң минуталары келген. «Аврора» Кышкы ордуже чаңныктыг даштаашкынары-биле боолап эгелээр, ордуже боо-чепсектиг ажылчыннар, солдаттар, матростар чаза таварып кирептер. Тулчуп киргеннериниң мурнуку одуруунга Тимофеев чоруп орда, ак-гвардейжилериниң огу дээптер. Улустуң хосталгазы, аас-кежии дээш революцияның солдады ынчаар амы-тынын берген.

Бодунуң эргим ынак кижизин каап чадап, божуур чеде берген Катя аңаа чоруп тургаш, ажыгшүжүгте таваржыр. Бергедеп келген Катяны Тимофеевтиң шивээлинге салгаш, Кол штабтың ажылдап турган черинин чанынга эккээр...

...Түр чазакты дүжүр октаан. Улус чон тиилээн! Орду шөлүнге тиилелгениң байырлыг ырылары улам-на күштүг чаңгыланып, күтүлүп турар. Ол-ла үеде Кол штабтың чадазындан бичии уругнуң ыглааны дыңналыр. Ол болза, Николай Тимофеевтиң салгалы, оон херээнин, демиселиниң уламчылакчызы— чаа кижиниң делегейге төрүттүнгени ол. Чаа төрүттүнгén бичии уругну холунга көдүрүп алгаш хоочун кырган дарган эжиктиң даштында чыскаалган чонче көргүскеш:

— Көрнаан, мону черле утпа. Сени дээш мону чаалап алганы ол тур—дээр. Николай Тимофеевтиң Октябрь революциязы-биле кады төрүттүнген оглу чаа делегейни бирле дугаарында көргени ол. Кинонуң бирги кезээ ынчаар доостур.

С. САЛЧАК-ООЛ.

Редакторнуң оралакчызы
Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Кыдат Улус Республиканың Тайвань өөжүүн девискээр аайы-биле суг болгаш агаар делгемнеринче АКШ-тың чепсектиг күштери халдаашкының үргүлчүлевишаан. Шериг чепсек-херекселин үүдүрген АКШ-тың транспорту ортулукче кээп турар.

Чурукта: «Найк-Геркулес» деп америк транспорттуң Тайваньда Цзиль портунче чүк чедирип келгени.

КҮШ-КУЛЬТУРА БОЛГАШ КАДЫКШЫЛ

Күш-культура болгаш спорт—кижиниң кадыкшылының, омакшылының болгаш шилиндээнин төттүнмес үнер дөзү.

Күш-культура — эрте назылап кырыырынга удур демиселдин, күш-ажыл кылып шыдаар чорукту үр кадагалаары дээш демиселдиң негелделериниң эң-не бирги болгаш кол үүлдериниң бирээзи болур.

Улуг орус эртемденнер И. М. Сеченев биле И. П. Павлов болгаш оларның салгакчылары болза, күш-культура мергежили организмге чаагай саңлдарны чедирип, оон ажыл-чорудулгазын экижидип турар, күш-культура мергежили хамыктың мурнунда кижиниң төп нерва системазынга (баш мээзинге болгаш оорга чүнүнге) саңлдарны чедирип турар деп чүвени көргүскеннер. Күш-культура мергежилиниң чаагай саңлдары нерва системазын дамчыштыр өске-даа органнарже дамчып турар: хан эргилиишкини күштелир, чем сайгарылгазы экижиир, чүрек быжыгар. Күш-культура кылбас оол кижиниң өкпелеринде амыдыралдың ишкири ортумаа-биле 3500 куб сантиметр-биле дең деп доктааткан. Күш-культура кылып турар кижиде ол ортумаа-биле 4500 куб сантиметр чедип турар.

Күш-культураның шынган эьттерге саңлдарлыы онза билдингир. Шимчээшкин үезинде шынган эьттер аъшчем үүлдерин болгаш кислородту ап чоруп турар хан-биле өки хандыртынып турар. Хан шынган эьттерге дамырлар дамчыштыр барып турар. Хан дамырларының эң бичии адырларын капиллярлар деп адаар. Күш-культура кылып турарының түннелинде үүгле капиллярлар алгыыр эвес, харын оларның шынган эьттерге саны көвүдээр.

Күш-культураның кижиниң мага-бодунуң бүгү органынга өки дузалыг талазының хөй-хөй чижектерин көргүзүп болур. Күш-культура болгаш спорт-биле ажылдаарын херекке тооп көрбес кижилер бар. «45 харга чедир кырыырын медерелдии-биле шиитпирлээн болгаш бодунуң кырыырын дүргедедир» хижилер дугайында К. Е. Ворошиловтуң чугаазы ол кижилерге хамаржып турар.

Кижи чогуур физиологтуг кырыышкынга чедир чуртавайн турар деп академик И. П. Павлов чангыс удаа эвес демдеглеп келген. Бодунуң амыдыралын узадырыбиле шын режим, таарыштыр кылдынган үнелиг чемнениишкин, күш-культураны болгаш спортту үргүлчү кылыры чугула. Улуг физиолог бо талазы-биле боду үлегер көргүзүп чораан. Хайныышкынныг эртем ажылчорудулгазын ол күш-культура-биле кады кылып турган. Ол гимнастика кылып, сугга эштип, чадаг-терге мунуп, баг хап чораан.

«Менде бо хире күш болгаш амыдыралга өөрүшкүлүг чорук кайын кээп турарыл, улуг эртем болгаш хөй-ниити ажылдарынга эргежок чугула күштү кайын ап турарымны менден үргүлчү айтырып тургулаар» деп сезен ийи харлыг совет эртемден О. Б. Лепешинская чугаалап турар.

Оон харыылап турары болза: «мээн бүгү амыдыралымда кылып келгеним күш-культура аңаа эвээш эвес рольду ойнаан. Ам назылап кырызымза-даа, күш-культураны утпаан мен. Бодумнуң күжүмнүң болгаш кадыкшылымның байдалын таарыштыр кылып алганым күш-культура мергежилиниң комплексилерин эртениң-не кылып турар мен».

Бистиң күрүневистиң дээди хоойлузу болза, кижиниң чаагай байдалының дугайында сагыш салыышкын болур. Совет чазак болгаш Коммунистиг партия улустуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деннелин бедидер дугайында, кижиниң бүгү-ле сагыш-сеткил болгаш күш талазы-биле долу чечектелиишкининге эң өки байдалдарны тургузар дугайында могаг чокка сагыш салып турар. Моон-биле холбаштыр совет кадык камгалалының чугула кезии болур күш-культура — кадыкшылды быжыглаарының болгаш аарыгларны болдурбазының чепсээ болуп, улуг ужурдузалыг болуп турар.

Күш-культура болгаш спорт совет кижиниң күштүг-шыырак, кадык-чаагай болгаш амыдыралга өөрүшкүлүг болурунга, тургузукчу улуг күш-ажылга, ынак Төрээн чуртун камгалаарынга белен болурунга дузалаар ужурлуг.

Тыва областың Санитар-чырыдыышкын бажыңы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 3 — 62, редакторнуң оралакчызының, иштики информация килдизиниң 3 — 88, харыысалгалыг секретарының, культура болгаш амыдырал килдизиниң 4 — 98, партийжи амыдырал, пропаганда, үлетпүр болгаш транспорт, көдээ ажыл-агый килдистериниң 3 — 68, чагаа килдизиниң база бухгалтериянның 3 — 66.

ТС—01129. Культура эргелелиниң типографиязы.